

Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler:

Kömürden Sonra Emek

ADİL GEÇİŞ İÇİN ERMENEK'TEN DERSLER:
KÖMÜRDEN SONRA EMEK

ISBN 978-605-80316-6-1

OCAK 2025

Araştırma Dönemi

Ocak-Mart 2024

Araştırma Koordinatörü

Hülya Çeşmecî Cengiz

Araştırma Danışmanları

Feyza Akınerdem, Sinan Erensü

Araştırma Ekibi

Yağız Eren Abanus, Duygu Dağ

Yazar

Hülya Çeşmecî Cengiz

Editör ve Son Okuma

Eylem Can

Tasarım

Duygu Dağ

Dizgi

Duru Dumankaya

Teşekkürler

Halil Kahraman, Özlem Katisöz, Gökçe Yeniev,
Gülnaz Yücel

© **Mekanda Adalet Derneği**

Kemankeş Karamustafapaşa Mah. Halil Paşa Sok.
Ömer Abed Han 23/2 Kat:4 No:416 Karaköy
34425 Beyoğlu, İstanbul
mekandaadalet.org
info@mekandaadalet.org

Baskı

PrintCenter
Sultan Selim Mahallesi, Libadiye Sokak
No:3 34416 - 4. Levent / İstanbul
Tel: +90 212 371 0 300
info@printcenter.com.tr
Sertifika No: 46616

İçindekiler

- 5 Giriş
- 8 Ermenek'te ne oldu?
- 12 Araştırma Yöntemi
- 13 Görüşmecilerin profilleri
- 17 Adil Geçiş Çalışmalarının Kısıtlılıkları
- 18 BÖLÜM 1
Madencilikten Kopuş
- 19 Madencilğin olumsuz özellikleri
- 20 Emeklilik hakkı
- 22 Madencilik mesleğini Ermenek dışında yapmak istememeleri
- 24 BÖLÜM 2
Ermenek'ten Göç
- 25 Göçün nedenleri
- 30 Göçün ve dayanışmanın araçları: sosyal ağlar
- 32 Göç edilen kentte gündelik hayat
- 36 BÖLÜM 3
Yeni İş
- 37 İş ve meslek tercihleri
- 43 İş ve sektörel değerlendirme
- 44 Yeni işin olumlu özellikleri
- 46 Yeni işin olumsuz özellikleri
- 52 Sektör bazında tespitler
- 62 BÖLÜM 4
Sonuç ve Öneriler
- 73 Sonnotlar

Araştırma boyunca bizlere büyük bir hoşgörü ve misafirperverlikle hayatlarını ve evlerini açan Ermeneklilere sonsuz teşekkürlerimizle.

Giriş

İklim değışikliği toplumlar ve ekosistemler üzerinde yıkıcı etkileri bulunan küresel bir sorundur ve sorunun çözümü için yapılabilecekler ülkelerin bir arada hareket etmesini gerektirir. Bu anlamda ülkeler için atılması gereken ilk ve en önemli adım şüphesiz iklim değışikliğine neden olan sera gazları emisyonlarının azaltılması yönündeki politikaları ve uygulamaları hayata geçirmektir. İklim değışikliğine neden olan sera gazı (GHG) emisyonlarının azaltılması ise karbon nötr enerji üretimine bağlıdır ve kömür en yoğun emisyonlu enerji kaynağıdır. Bu nedenle iklim değışikliğiyle mücadelede kademeli olarak kullanımdan kaldırılacak ilk enerji kaynağı türünün kömür olması bekleniyor.

Kömürden çıkış ve net sıfır¹ ekonomilere geçiş olarak tanımlanan bu sürecin küresel, ulusal ve bölgesel düzeyde ölçekler arası özellikleri; teknolojik, ekonomik ve toplumsal bağlamda belirleyici etkileri bulunur. En temel düzeyde iklim değışikliği ile mücadele küresel kaygılarla şekillenirken, kömürden çıkış ve net sıfır ekonomiye geçişin etkilerinin en güçlü hissedileceği noktalar kömür ekonomilerinin etrafında şekillenen bölgelerdeki yaşamlardır. Bu nedenle net sıfır ekonomiye geçişin toplumsal açıdan faydalı olabilmesi için geçişin ortaya çıkarabileceği toplumsal sorunların dikkate alınması şarttır. Kuşkusuz bu süreç politik bir planlamayı gerektirmektedir.

Bu politik planlama adil geçiş kavramıyla çerçeveselenir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) adil geçiş “emek hareketinin düşük karbonlu ve iklim değışikliğine dayanıklı bir ekonomiye geçişteki zorlukları kavramasına yarayan, kamu politikası ihtiyaçlarına işa-

Uluslararası Çalışma Örgütü adil geçişi “emek hareketinin düşük karbonlu ve iklim değişikliğine dayanıklı bir ekonomiye geçişteki zorlukları kavramasına yarayan, kamu politikası ihtiyaçlarına işaret eden ve dönüşüm içerisindeki işçiler ve toplumlar için faydaları maksimize ederken yükleri minimize eden bir kavramsal çerçeve” olarak tanımlar.

ret eden ve dönüşüm içerisindeki işçiler ve toplumlar için faydaları maksimize ederken yükleri minimize eden bir kavramsal çerçeve” olarak tanımlar.²

Adil geçiş 1970’li yılların başında Kuzey Amerika’da çevre politikalarının istihdam üzerindeki olumsuz etkilerine karşı sendikal hareketlerle doğmuş bir kavramdır. Enerji alanında oluşan dönüşüm sürecinde işsizliğin önlenmesine yönelik kullanılan adil geçişin dar anlamı, ilerleyen dönemlerde iklim değişikliği ile genel bir mücadeleyi ve düşük karbonlu işlere geçiş sürecinde ortaya çıkan istihdam sorunlarının çözümüne yönelik önerileri de gündeme alacak şekilde genişlemiştir.³

Adil geçişin uluslararası politikalar gündemine girmesi ILO’nun 2015 tarihli *Adil Geçiş Rehberi* ile olmuştur. ILO rehberde çevresel sürdürülebilirlikle sosyal adaleti birleştiren bir çerçeve sunarak işgücünün ve başta karbon ekonomisi etrafında organize olmuş toplumlar olmak üzere toplumların yeşil ekonomiye geçişte desteklenmesi gerektiğini vurgular. Aynı yıl imzalanan Paris İklim Anlaşması, adil geçişi küresel iklim politikalarının ayrılmaz bir parçası hâline getirir, ekonomik dönüşüm süreçlerinde nitelikli ve adil istihdam yaratmanın önemini resmen tanıır. 2018’de COP24 (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı)⁴ kapsamında kabul edilen Silesia Deklarasyonu, özellikle fosil yakıtlara bağımlı bölgelerin ekonomik dönüşümünü ve çalışanların korunmasını öne çıkararak adil geçişin uygulanabilirliğini detaylandırır. Son olarak Avrupa Birliği’nin 2019’da açıkladığı *Avrupa Yeşil Mutabakatı*,⁵ adil geçişi iklim hedeflerine ulaşmanın temel taşlarından biri olarak ele alır, bu dönüşüm sürecinde hiç-

bir birey veya bölgenin geride bırakılmamasını garanti altına almayı taahhüt eder. Bu gelişmeler, adil geçişi küresel iklim politikasının merkezine yerleştirir ve adil geçişin somut politika araçlarıyla desteklenmesi gerektiğini ortaya koyar.

Son beş yılda, iklim değişikliğiyle mücadelede adil geçiş kavramı akademik ve politik açıdan giderek daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Özellikle Kuzey yarımküredeki kömür madenciliğinden çıkış süreçleri üzerine yoğunlaşan çalışmalar giderek artıyor. Mevcut literatür, çevresel sürdürülebilirliği sağlarken işçilerin haklarını korumayı ve yeni ekonomik fırsatlar sunmayı hedefleyen politik çerçeveleri incelemekte başarılı olsa da, önemli sınırlılıklar barındırıyor. Örneğin, bu araştırmaların çoğu, güçlü kurumsal altyapısı ve çevre aktivizmi olan Batı ülkelerindeki örneklere odaklanıyor, kalkınmacılık ülküsünün hâlâ kuvvetli olduğu, iktisadi sıkıntılarla boğuşan gelişmekte olan ülkelerdeki daha karmaşık ve çokboyutlu geçiş dinamiklerini ihmal ediyor. Ayrıca literatür dar kalıplı bir yaklaşımla sınırlı kalarak genellikle adil geçişin istihdam politikalarında sadece yeni beceri edinimine odaklanarak geçiş süreçlerinin mekânsal, toplumsal ve kültürel boyutlarla nasıl iç içe geçtiğini gözardı ediyor.

Bu dar perspektif adil geçiş sürecinde farklı bölgelerin ve toplum yapılarının sunduğu fırsatları ve direnç alanlarını görmeyi engellerken topluluklara homojen tek bir grup veya sosyal bir kategori olarak muamele edilmesine yol açıyor, yapısal eşitsizlikleri ve farklılıkları gizliyor. Homojenleştirme olarak ifade edebileceğimiz bu durum hükümetlerin çoğu zaman belirli grupları adil geçiş sürecinden dışlayarak enerji geçişini adil göstermek için kullandıkları tehlikeli bir araç hâline gelirken, adil geçiş için çaba gösteren kuruluşların (sivil toplum kuruluşları, sendikalar vb.), çalışanların ve/veya toplulukların ihtiyaçlarına uygun çıkış seçeneklerini görmesine de engel olabilir.

Gelişmekte olan bir ülkenin kırsal bir bölgesinde yapılan “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması, Karaman, Ermenek’teki kömür madenciliğinden “plansız çıkış” deneyimini istihdam boyutuyla inceliyor ve adil geçişe bölgesel düzeyde, topluluğun gözünden bakan ve topluluk içindeki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyan bir yaklaşım getirmeyi amaçlıyor. Adil geçişi yalnızca işçilerin yeni işlere entegrasyonu üzerinden değil, aynı zamanda mekânsal dönüşüm, yerel kimlikler ve ekonomik yeniden yapılanma gibi daha geniş toplumsal dinamikler üzerinden ele alıyor. Birden fazla bölgeyi kapsayacak (*multi-sited*) bir yöntem benimseyerek, sadece Ermenek’te kalan toplulukları değil, aynı zamanda kömür madenlerinin kapanmasının

ardından göç eden işçi ve ailelerin yeni yaşam alanlarını ve bu süreçteki deneyimlerini de inceliyor. Böylelikle Batı merkezli adil geçiş modellerinin gelişmekte olan ülkelerdeki uygulanabilirliğini sorgularken, bölgesel tarih, kimlik ve politik bağlamın bu süreçleri nasıl şekillendirdiğine dair daha kapsamlı bir anlayış sunuyor. Adil geçiş sürecinde dikkate alınması gereken noktaları işaret ediyor.

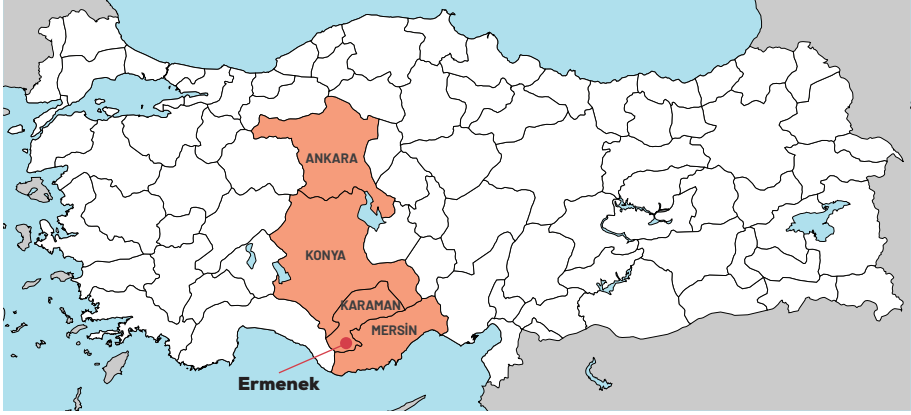
“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” raporu dört ana bölümden oluşuyor. Birinci bölümde madencilerin kömür madenciliğinden kopuş kararı almasında etkili olan etmenler değerlendiriliyor. İkinci bölümde Ermeneklilerin göç süreçlerine odaklanılıyor; göç nedenleri, göç pratiği ve göç edilen kente ilişkin değerlendirmelerine yer veriliyor. Üçüncü bölümde Ermeneklilerin maden dışındaki yeni işlerine ve sektörlerine yönelik deneyim ve değerlendirmeleri ele alınırken dördüncü bölümde raporun bulguları özetleniyor ve adil geçişte istihdam politikaları için Ermenek deneyiminden çıkarılabilecek derslere ilişkin genel bir değerlendirme sunuluyor.

ERMENEK’TE NE OLDU?

Mekanda Adalet Derneği (MAD), 2023 yılından bu yana adil geçiş tartışmalarına bölgesel bir bakış açısı sağlamak amacıyla Karaman ilinin Ermenek ilçesine odaklanıyor. Ermenek 2014 yılında kömür madenciliği faaliyetlerinin askıya alınmasının ardından sosyo-ekonomik ve toplumsal olarak gerileyen bir coğrafyadır. Bu nedenle kömür ekonomisinden plansız çıkışın sebep olduğu sosyo-ekonomik ve toplumsal sorunların neler olabileceğini belirlemeye yarayan somut bir vakaadır.

MAD, Ermenek’in kömür ekonomisinden plansız çıkış deneyimini ilk olarak 2023 yılında gerçekleştirdiği “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” saha araştırması ile ortaya koymaya çalışmıştır.⁶ Ağırlıkla Ermenek’te yürütülen araştırmada başta işçiler ve aileleri olmak üzere, yatırımcılar, oda ve birlikler, yerel yönetimler, esnaf ve kanaat önderleri ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ermenek’in kömürden plansız çıkış deneyiminden yola çıkılarak bölgesel ve ulusal düzeyde adil geçiş politikalarına katkı sağlanabilecek noktalar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasının daha iyi anlaşılabilmesi için kömürden plansız çıkış sürecinde Ermenek’te neler olduğuna ve “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasından elde edilen sonuçlara bu raporda yer vermek önemlidir. Kömürden plansız çıkış süreci aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Ermenek'in konumu ve görüşme yapılan iller

2014 yılı Türkiye tarihine 301 maden işçisinin hayatını kaybettiği Soma ve 18 maden işçisinin hayatını kaybettiği Ermenek faciaları ile geçmiştir. Her iki maden faciasının neden olduğu etki Ermenek'te kömür ekonomisine bağlı olarak düzenlenmiş yaşamı köklü bir şekilde değiştirmiştir.

Karaman ilinin beş ilçesinden biri olan Ermenek, Toros Dağları'nda yer alan yüksek rakımlı bir yerleşim yeridir. 28 bini aşkın ilçe nüfusunun yarısından fazlası köylerde yaşar. Dağlık bir coğrafya üzerine kurulan ilçede tarım alanları kısıtlıdır. Bu kısıtlı alanlarda çoğunlukla meyve ve tahıl yetiştirilir, hayvancılık yapılır.

Kömür madenciliğinin yapılmaya başlandığı 1970'li yıllara kadar ekonomi küçük çaplı tarım ve zanaatçılıktan oluşmaktadır. Bölgedeki kömür rezervlerinin devlet ve eşzamanlı olarak ilçe sermayedarlarının girişimiyle çıkarılmaya başlaması Ermenek'te yaşamın kömür ekonomisi etrafında şekillenmesini sağlamıştır. 1970'lerden 2000'li yıllara uzanan bu dönemde ilçe Zonguldak, Kütahya gibi kömür madenciliğinde uzmanlaşmış coğrafyalar başta olmak üzere birçok kentten göç almıştır. İlçenin merkezinden başlayarak kırsalına yayılan geniş bir coğrafyada bölge halkı, ağırlığı yeraltı madenciliği olmak üzere maden sektöründe istihdam edilmiştir.

Ermenekli madenciler bu geniş zaman diliminde yalnızca madenleri devletin işlettiği dönemde (1970'lerden 2000'li yılların başına) ve yalnızca devletin işlettiği ocaklarda sendikaya üye olup sendikalılığın getirdiği sosyal haklara kavuşabilmişlerdir. Madenciliğin

Ermenek'in kömür ekonomisinden plansız çıkışının başladığı dönemde madencilerin gündemini erken emeklilik hakkını sağlayacak prim günlerini doldurmak, ocaklarının kapanması sonucu karşı karşıya kaldıkları ağır borç yükleri ve tazmin edilemeyen hakları oluşturur.

aktif olarak yürütüldüğü yıllardan kömürden plansız çıkış yıllarına ve günümüze kadar uzanan süreçte özel ocaklarda çalışan madencilerin sendikal temsiliyeti olamamıştır.

Görüşmecilere göre kömür sektörü büyürken ilçenin ekonomik hacmini de genişletmiştir. Kömür sektörünün altında nakliye sektörü oluşmuş; inşaat, elektrik gibi alt yapı sektörleri ve perakende sektörü bu dönemde güçlenmiştir. Kömürün yarattığı ekonomik büyüme Ermenek'in bölgesel ve ulusal bürokraside yer edinmesine katkı sağlamıştır. Ermeneklilerin gözünde kömürün ve kömür madenciliğinin itibarı güçlenmiştir.

Kömür ekonomisini yalnızca ekonomik büyüme ve kısıtlı tarımsal ekonomiye kıyasla artan refah şeklinde değerlendirmek, kömürle birlikte Ermeneklilerin hayatına giren meslek hastalıklarını, maden kazalarını, denetim eksikliklerini ve hak ihlallerini gözardı eden bir anlatı olur. Oysa Ermenek'te kömür ekonomisi gelişirken denetimsizlik, maden kazaları, hak ihlalleri ve meslek hastalıkları da bölgede günlük hayatın bir parçasına dönüşmüştür.

Görüşmecilere göre ilçede kömür ekonomisindeki ilk büyük kırılma Manisa, Soma'da 301 maden işçisinin hayatını kaybettiği Soma Maden Faciası (13 Mayıs 2014) sonrası maden mevzuatında yapılan değişikliklerle meydana gelir. Bu dönemde maden işçileri çift asgari ücret, sekiz saatlik vardiya sürelerinin altı saatle sınırlandırılması⁷ gibi haklara kavuşurlar, ancak bu düzenlemeler sonucunda kârlılık oranları azalan Ermenek'teki işletmeler, maden ocaklarını bu şartlarda çalıştırmak istemezler. Bazı ocaklar kapanırken bazı ocaklarda da maaş kesintileri, servis ve yemek hakkının verilmemesi, on beş günlük vardiyalar hâlinde çalıştırma gibi hak ihlalleri gündeme gelmeye başlar.

Ermenek'in kömür ekonomisindeki ikinci kırılma ise 28 Ekim 2014'te 18 madencinin hayatını kaybettiği Ermenek Maden Faciası ile olur. Görüşmecilere göre zaten ağır aksak çalışan ocaklar kaza sonrası kamu kurumlarının gerçekleştirdiği denetimlerden geçemezler ve ocakların büyük bölümünde üretim durur. Böylece yüksek sesle ve resmi olarak ifade edilmese de Ermenek'in kömür ekonomisinden plansız çıkışı başlamış olur. Ermenek'in kömür ekonomisinden plansız çıkışının başladığı bu dönemde madencilerin gündemini erken emeklilik hakkını sağlayacak prim günlerini doldurmak, ocaklarının kapanması sonucu karşı karşıya kaldıkları ağır borç yükleri ve tazmin edilemeyen hakları oluşturur.

Faciaların sonrasında ocakların kapanması nedeniyle oluşan ekonomik çöküş, plansız çıkışın planlanmasına dair bazı çabaların gündeme gelmesine neden olur. Görüşmecilerin saha araştırması sırasında ifade ettiği gibi ilçenin ileri gelenleri ve yerel yönetim tarafından bölgenin kanaat önderlerinin, oda ve birliklerin dahil olduğu tartışma masaları kurulur, ancak bölgenin ve madencilerin kaderinin çizilmeye çalışıldığı bu girişimlerde madenciler örgütlü olarak temsil edilmezler. Bu dönemde Ermenekli madenciler geçmiş kuşakların sendikal deneyimlerinden de yararlanarak hak ihlallerinin son bulması ve kömür ocaklarının açılması için eylemler düzenler ve seslerinin kamu otoritelerince duyulması için çaba harcarlar, ancak sonuç alamazlar.

Madencilerin büyük bir bölümü, ilçede kömür ekonomisinin yeniden canlanacağına ve haklarına kavuşacaklarına ilişkin umutlarını yitirdiğinde, kömür madenciliğinin erken emeklilik ve çift asgari ücret gibi avantajlarından faydalanabilmek için farklı kömür coğrafyalarına (Çanakkale, Çan; Manisa, Soma; Aydın, Söke; Yozgat, Sorgun vb.) göç etmeye başlar. Madencilerin göç etmesiyle birlikte ilçede kömüre doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı olan nakliye, inşaat, perakende gibi sektörlerde de daralma olur. Görüşmecilerin ifadesiyle ilçe artık sadece emeklilerin ve memurların yaşadığı, ticaretin ve sosyal hayatın canlılığını yitirdiği bir kasabaya dönüşmüştür. Madencilerin diğer bir bölümü ise “madenciliğin tüm avantajlarını bir kenara bırakarak” çalışma hayatlarına kömür dışındaki sektörlerde devam etmeyi tercih ederler.

MAD, “Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması ile Ermenek'in kömürden plansız çıkış deneyimine bu kez istihdam politikaları çerçevesinden yaklaşıyor ve kömür sektörü dışında çalışan madencilere ve ailelerine odaklanıyor.

Araştırma Yöntemi

“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasında kömür ekonomisinden plansız bir şekilde çıkan Ermenekli madencilerin iş arama ve göç süreçleri, yeni işlerinde karşılaştıkları zorluklar, avantajlar ve hak ihlallerine ilişkin değerlendirmeleri toplanarak yaklaşımlarındaki ortaklık ve farklılıklar belirlenmeye, sorunları ve çözüm yollarını nasıl ifade ettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle araştırmada niteliksel araştırma yöntemleri benimsenmiştir. Araştırmanın veri toplama süreci şu adımlardan oluşmuştur:

→ **Masabaşı çalışmaları:**

Ermenek ve kömür madenciliği üzerine yapılmış yayınlar ve medya haberleri taranmıştır. 2024 yılı Şubat-Mart aylarında “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında elde edilen saha notlarından yola çıkılarak potansiyel görüşmeciler ve görüşme noktaları belirlenmiştir. Ön görüşmeler göz önünde bulundurularak madenciliği bırakıp sanayi, inşaat, hizmet ve tarım sektöründe çalışan madenciler ve aileleri için soru formları hazırlanmıştır.

→ **Derinlemesine görüşmeler:**

Derinlemesine görüşmelerin yapıldığı saha çalışması 2024 yılı Ocak-Mart aylarında Ermeneklilerin göç ettiği illerden Ankara’nın Sincan ve Yenimahalle, Konya’nın Selçuklu ve Meram, Karaman’ın Merkez ve Ermenek (Ermenek’in Merkez ve Gü-

neyyurt belediyeleri; Ardıçkaya, Yeniköy ve Gökçekent köyleri) ile Mersin'in Mut ve Silifke ilçelerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında geçmişte kömür madenciliği yapmış olup şu anda sanayi, hizmet, turizm ve tarım sektöründe çalışan maden işçileri ve eşleri ile 40 saate yakın 31 görüşme yapılmıştır.

Görüşmeler dört ana konuya odaklanmıştır: (1) madencilik mesleği ve kömür sektörü; (2) plansız çıkışa ilişkin deneyimler; (3) Ermenek'ten göç ve göç edilen kente ilişkin izlenimler; (4) madencilik sonrası yeni iş deneyimleri ve sektörel değerlendirmeler.

→ **Analiz ve raporlama:**

Saha çalışmasının ardından görüşme notları bilgisayar ortamında kodlanarak görüşmecilerin benzer sorulara verdikleri cevaplardaki ortaklıklar ve ayrışma noktaları belirlenmeye çalışılmıştır. Kodlama çalışmasından ve literatür bilgilerinden elde edilen sonuçlar analiz edilerek araştırma raporu tamamlanmıştır.

GÖRÜŞMECİLERİN PROFİLLERİ

Araştırma kapsamında madenci ve madenci eşleri ile 31 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin 24'ünü madenciler, 7'sini ise madenci eşleri oluşturmuştur.

Görüşme yapılan madencilerin

- Yaş ortalaması 41'dir.
- 8'i ilkokul, 3'ü ortaokul, 13'ü lise mezunudur.
- 15'i emeklilik hakkını kazanmıştır. Emekli madencilerin 1'i Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) uygulamasıyla, 14 madenci ise madencilikten emekli olmuştur.

Görüşme yapılan madenci eşlerinin

- Yaş ortalaması 38'dir.
- 5'i ilkokul, 2'si ortaokul mezunudur.
- Madenci eşleri kayıtdışı ekonomide (hanenin bakımı, mevsimlik işçilik, gıda iş-

leme) ya da kısmi süreli kayıtlı ekonomilerde (ev hizmetleri, ofis asistanlığı) yer almıştır, sosyal güvenceleri yoktur ya da emekli değillerdir.

Medeni durumlarına göre görüşmecilerin 28'i evlidir ve ailelerin çocuk sayısı ortalaması 2,4'tür. Görüşmecilerin 21'i oturdukları evin sahibiyken 10'u kiracıdır.

Görüşmecilerin sektörlere dağılışı ve raporda ele alınışı:

Adil geçişin en önemli sorusu şüphesiz karbon yoğun sektörde çalışan işçilerin hangi sektörlerde istihdam edileceği sorusudur. Bu kapsamda “Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” başlıklı araştırmanın sektörel kapsamının belirlenmesinde şu değerlendirmeler belirleyici olmuştur:

“Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler” araştırmasının saha çalışmasında, adil geçiş tartışmalarında kömür sonrası istihdam alanı olarak sıklıkla işaret edilen sanayi, tarım ve turizm sektörlerine ilişkin madencilerin ve bölge halkının deneyim ve/veya değerlendirmelerini dinleme fırsatı yakalamıştık. Görüşmeciler bu değerlendirmelerde kendileri için kömür sektörüne alternatif olarak sanayi sektörünü işaret etmiş —Ermenek'in coğrafi şartlarını da göz önünde bulundurarak— madencilikle birlikte halihazırda yapageldikleri tarımsal üretimi ya da turizm sektörünü kömür sektörüne alternatif olarak görmediklerini ifade etmişlerdir.

Ulusal düzeydeki adil geçiş tartışmaları devam ederken Ermenekli madencilerin bir bölümü de plansız çıkış sonrasında farklı sektörlerde çalışmayı deneyimliyordu. Bu nedenle “Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması planlanırken uluslararası/ulusal tartışmalar ve görüşmecilerin sektörel eğilim, deneyim ve değerlendirmeleri bir arada düşünülerek hareket edilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilerin, kömürden sonraki iş tercihleri ve eğilimleri ile birlikte adil geçiş tartışmalarının da işaret ettiği sanayi, tarım ve turizm sektörlerine odaklanmaya karar verilmiştir. Saha araştırması sırasında görüşme kategorisi inşaat ve hizmet sektörleri ile zenginleşmiştir. Aşağıdaki sektörel dağılım tablosu görüşmecilerin görüşmeler esnasında içinde buldukları son sektörlerine göre hazırlanmıştır. Alıntıların kime ait olduğunu belirten alıntı etiketlerinde de görüşmeciler son sektörlerine göre etiketlenmiştir. Bununla birlikte görüşmecilerin madencilikten kopuş sonrasında çeşitli sektörler arasında hareket ettiği, dolayısıyla birden fazla sektöre ilişkin deneyimlerinin bulunduğu görülmüştür. Bu nedenle analizde görüşmecilerin farklı sektörlerdeki deneyimlerine ve değerlendirmelerine de yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşmecilerin istihdam edildiği sektörler ve görüşmeci sayıları

Sektör	Çalışan sayısı
Sanayi	10
İnşaat	3
Hizmet	6
Tarım	5

Araştırmanın hedef sektörlerinden olsa da en zor görüşme yapılan sektörlerden biri turizm sektörü olmuştur. Görüşme yapmaya çalıştığımız kişiler yoğun ve uzun çalışma saatleri nedeniyle mesai saatleri içinde görüşme yapamayacaklarını, mesai saatleri dışında ise işyerlerinden tepki alacaklarını söyleyerek görüşmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle turizm sektöründe yapılan kısıtlı görüşmelerin ve elde edilen dolaylı bilgilerin sektör değerlendirilmesi olarak analiz sürecine dahil edilmesini uygun bulmadık.

21

Beden gücüne dayalı işlerde çalışan sayısı

3

Beden gücüne dayalı olmayan işlerde çalışan sayısı

Madencilerin, farklı sektörlerde çalışsalar da, ağırlıklı beden gücüne dayalı işlerde kendilerine yer bulabilmeleri, bu tür işlere yönelmeleri, sektörler arasındaki farklardan çok işin beden gücüne dayalı olup olmadığıyla ilgili değerlendirmeleri önceliklendirmeleri, analiz sırasında iş yapış biçimine ilişkin bir kategori daha açma ihtiyacı doğurmuştur. Bu kategori “beden gücü” ifadesiyle tanımlanmıştır. Sınıflamalar genelleme yapmaya ve çoğu zaman karmaşık süreçleri sadeleştirmeye imkân verse de yapısal eşitsizliklerin ve farklılıkların gözden kaçmasına da neden olabilir. Bundan dolayı “beden gücüne dayalı işlerde çalışan” kategorisinin homojen bir yapısının olmadığını özellikle belirtmeliyiz.

Beden gücüne dayalı bu işlerin çalışandan talep ettiği beden gücünün yoğunluğu, işin çalışanlarına sunduğu çalışma koşulları ve sosyal haklar görüşmeciler için aynı değildir, bu nedenle tercih edilebilirlikleri de farklıdır.

Görüşmeciler otomotiv ve demir-çelik sektöründe kaynakçılık, seri üretimde kablo üretimi, vana üretimi, LPG tankı üretimi, çuval bezi üretimi, çivi-cıvata üretimi, beton dökümü, PVC pencere-kapı üretimi, gıda için hamur üretimi, tarım ürünleri ihracatı yapan işletmelerde sera kurulumu, ekim, budama, turizmde temizlik, malzeme taşımacılığı gibi beden gücüne dayalı işlerde bir dönem çalışmış ya da çalışmaya devam eden kişilerden oluşmuştur.

Son olarak görüşmecilerin büyük bölümünün sendikal temsiliyetin yaygın olmadığı küçük ve orta ölçekli işyerlerinde çalışması, yeni sektörlerdeki —özellikle— sendikal örgütlülük deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerin görece kısıtlı kalmasına neden olmuştur. Büyük işyerlerinde çalışan Ermenekli madenciler ise örgütlenme hakları için mücadele ettiklerinde üzerlerinde iş güvencesizliği baskısı kurulduğunu ifade etmişlerdir. Ermeneklilerin madencilikte de karşı karşıya kaldıkları ve yeni sektörlerinde de devam eden sendikal örgütlenme haklarının ellerinden alınışı hem kömürden çıkış sürecinde hem de yeni işlerinde onları etkilemiş, bu etkilere raporda yer verilmiştir.

Adil Geçiş Çalışmalarının Kısıtlılıkları

Kömürden çıkışın hareket noktasını kömür bölgeleri oluşturur. Kömür, buralarda bölgenin coğrafi özellikleri, madenciliğın bölgedeki tarihi ve yapılış biçimi, bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı gibi birçok bileşen ile bir arada yaşamın bir parçası olur. Bu nedenle her topluluğın kömür ile kurduğu ilişki farklıdır. Adil geçiş çalışmalarının en önemli kısıtlılığđ çalışmaların bölgesel temsiliyetinden gelir. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasının da her ne kadar ulusal düzeyde kömür politikaları ve adil geçiş için söyleyecek sözü olsa da, araştırma ancak kendine benzer coğrafyalar için örnek teşkil edebilir. Bu nedenle ulusal politikalara yön verecek bir adil geçiş yaklaşımı çok daha geniş bir örneklemden beslenmelidir. Araştırma farklı örneklerle karşılaştırılarak değerlendirildiğinde araştırmanın kendi doğal sınırlılıkları nedeniyle ortaya koyamadığı noktalar daha net ortaya çıkacaktır.

Başka bir kısıtlılık da araştırmaların görüşmecilerin konulara yaklaşımları, yani görüşme evreni ile sınırlı olmasından kaynaklanır. Bu durum da yine adil geçişe yönelik araştırmaların ve çalışmaların çoğalmasđ ile telafi edilebilir ve adil geçişin toplumsal kapsayıcılık alanı genişleyebilir.

BÖLÜM 1

Madencilikten Kopuş

MADENCİLİĞİN OLUMSUZ ÖZELLİKLERİ

Saha görüşmelerinin sonuçları kuşaklar boyunca kömür madenciliğine emek vermiş Ermenekli madenciler için mesleklerini ya da doğup büyüdükları ilçeyi bırakmanın kolay olmadığını gösteriyor. Bu nedenle görüşmecilerin bu önemli kararları vermeden önce madenciliğin olumlu ve olumsuz özelliklerini bir arada değerlendirdiğini gördük.

“Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler” araştırmasında görüşmeciler, madenciliğin olumlu ve olumsuz özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemiştir.

Madenciliğin olumlu özellikleri:

- Erken emeklilik
- Düzenli gelir, çift asgari ücret ve çalışma süresi
- Modern yaşam pratiği
- Emek piyasasına giriş avantajı
- Güçlü yerel ekonomi ile ulusal siyasette ve bürokraside temsiliyet gücü

Madenciliğin olumsuz özellikleri:

- Hak ihlalleri
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları
- Düşük emeklilik primleri

2024 yılının Şubat ve Mart aylarında Ankara, Konya, Karaman ve Mersin'de madenciler ve aileleriyle yaptığımız görüşmelerin neredeyse tamamında görüşmeciler, mesleklerinden kopuşta bir milat olarak gördükleri 2014 yılında meydana gelen Soma ve Ermenek maden facialarının ardından oluşan kırılmaya vurgu yapmış ve mesleği bırakma gerekçeleri olarak madenciliğin olumsuz özellikleri arasında düzenli gelire erişememeyi, alınmayan işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri kaynaklı can güvenliği riskinin yüksek olmasını ve kalıcı sağlık sorunlarını işaret etmişlerdir.

Söylüyorum, eğer maden düzenli maaş yatırsaydı, ben şu an bu işte değildim. Başka bir yere de göç etmezdim. Ben halen madene devam ederdim.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 25

Maden ocağındaki kazadan sonra yaklaşık bir on-on beş gün çalışmışımdır. Ondan

sonrasında ben çalışmadım, maden hayatımı bitirdim. İçerideki (kaza alanı) olayları gördüğüm zaman, hayal ettiğim zaman, artık kendimi çekme zamanı geldiğini kendimce düşündüm ve ondan sonra zaten, bu olaydan sonra yaklaşık bir on beş gün daha çalışıp maden hayatımı bitirdim.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 34

Ona kaç iş teklifi geldi madenden, ben istemedim. Çünkü derler ya hani, kelle koltukta gidiyorlardı... Öyle bir iştir madencilik... Gecenin bir yarısı eşim isteyken gelen telefondan çok korkardım. Bizim bir amacımız vardı, sigortasını doldurup emekli olmak. Onu da gerçekleştirdikten sonra gitmedi. Göndermedim. Dışarılara tünele gitti.

—Eş, Ermenek, 48

Madende uzun süre çalışılmaz. Çalışamazsın yani. Maden seni hasta eder, yıpratır, köşeye atar. Ben de öyle bıraktım.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 54

EMEKLİLİK HAKKI

Görüşmeciler meslekten ayrılıp ayrılmama kararını verirken madenciliğin olumsuz özellikleriyle birlikte olumlu özellikleri arasında saydıkları emeklilik hakkını elde edip etmediklerini ve bu hakkı elde etmek için ihtiyaç duydukları sürenin uzunluğunu bir arada değerlendiriyorlar. Madenden emekli olan görüşmeciler, emekli olduklarında hayatlarına çalışmadan devam edebilmeyi arzuladıklarını, ancak düşük emekli maaşları, yüksek enflasyonlu ülke ekonomisi, ailelerinin bakım sorumluluğu, çocuklarının eğitim ve sağlık ihtiyaçları nedeniyle erken emeklilikten “gönüllerince yararlanamadıklarını” vurguluyorlar. Çalışma hayatına devam etmek zorunda olduklarını ifade eden emekli madencilerden oluşan görüşmeciler, emeklilik sonrasında madencilğe devam etmeme nedenlerini açıklarken madenciliğin beden gücüne dayalı ağır ve işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları kaynaklı can güvenliği riskinin yüksek bir iş olmasına dikkat çekiyorlar.

Şöyle bir hayal vardır herkeste, emekli olduktan sonra çalışmayacağım. Bir takım elbise yaptıracağım kendime, gezeceğim, dinleneceğim gibi hayaller kuruyorsun. Hatta o takım elbiseyi de yaptırdım ben. Maalesef pek giyme ortamım olmadı. Giydim, ama

çok az giydik. Sonuçta çocukların var, büyüyorlar. Bir anne babanın sorumluluğu onlara en iyi şekilde eğitim aldirmek. Bunları, Ermenek'te yaşasan bile, emeklilik maaşıyla yapabilmen mümkün değil.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Mersin, 54

Yerin kaç katı altında, çalıştılar, çalıştılar, şimdi karşılığı bir hiç. Devletimiz destek çıkmadı. 7,5 milyar lira (7500 TL) alıyor benim eşim. 7,5 milyar. Onca yıl...

—Eş, Ankara, 36

Emekli olmuşsun zaten, kurtulmuşsun. Bir daha girilir mi? Her girdiğinde yüzde 50 şansın var. İş ağır, havasızlık var, metan gazı var, patlama riski var. Her şey var.

—Tarım sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 52

Emekli olmadan madencilik bırakan görüşmeciler ise, emekli madencilikler gibi, madencilikten kopuş kararında beden gücüne dayalı ağır ve tehlikeli bir iş olan madencilikğin iş güvencesinin düşük, işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları kaynaklı can güvenliği riskinin ise yüksek olmasının ve düzenli maaşa erişmekteki sektörel sıkıntılarının etkili olduğuna dikkat çekiyorlar. Bu görüşmecilere göre madencilik cazip kılan özelliklerden biri olan erken emeklilik avantajı yasalarda yapılan düzenlemelerle giderek bir avantaj olmaktan çıkıyor, erken emeklilik hakkı gözardı edildiğinde, madenden kazanılan gelir madencilikte olduğu kadar yıpranmadan ve risk almadan başka sektörlerde de elde edilebilir. Bu perspektifle madencilik mesleğini bırakan görüşmecilerin profillerinin ortak özellikler gösterdiği görülür. Bu görüşmeciler en az lise mezunu, genellikle madencilik dışında bir uzmanlıkları ya da farklı iş imkânları hakkında farkındalığı ve emeklilik hakkını elde etmelerine uzun yılları olan kişilerdir. Emekli olmadan madencilik bırakan görüşmecilerin bir bölümü, aynı zamanda yeni bir meslek edinmek için kendini geliştirmeye zaman veya bütçe ayırabilecek madenciliklerden oluşuyor.

Mesela bir kaynakçı şu an burada 40 bin lira alıyor, bizim fabrikanın şoförü şu an 45 bin lira maaş alıyor. Yani aslında onlar (Ermenek'te madencilik devam eden madencilikler) bilmiyor. Ben de Konya'ya gelmeseydim bilmeyecektim. Madencilikte çalışacak, Ermenek'ten çıkmayacaktım. Muhasebecilik düşünmeyecektim... Bekâr olmamın şöyle bir artışı var iş değiştirmemde, sonuçta elime bakan birileri yok... Bizim oradan dört kişiyle paylaşıyoruz evi.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 24

Bizim sanat (kaynakçılık) altın bilezik. Nereye gitsen, hangi yere gitsen çalışırsın. Ben de elimdekine güvendim yola çıkarken. Üniversitesini de okusam çok daha başka kazanırdım. Alaylısı olmakla eğitilmiş olmak bir yerden sonra illa fark ettirir... Burada 50 bin alıyorum. Konuştuk “Daha artıracam” dedi, böyle bakınca bozuk düzenin (madenciliğin) çilesini çekmeye değmez.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

1200-1300 gün primim vardı. 4000 güne tamamlamak için yaklaşık 2700-2800 gün yeraltında çalışmam gerekiyordu. O sırada çıkan yasada, 2009 sonrasında işe girenler için emekliliği 4500 gün olarak güncellediler. Baktım emekliliğe daha çok var. Daha başımızdan da yeni kaza geçmiş (Ermenek faciası), ben de madencilik hayatımı bitirme kararı aldım.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 34

MADENCİLİK MESLEĞİNİ ERMENEK DIŞINDA YAPMAK İSTEMEMELERİ

Giriş bölümünde de ifade edildiği gibi “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasının sonuçlarından biri de kömürden plansız çıkış sürecinde Ermenekli madencilerin önemli bir bölümünün mesleklerine devam edebilmek için ilçe dışındaki madenlere göç ettiğiidir. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması görüşmecilerinin bir bölümü ise ilk araştırmanın görüşmecilerinin aksine madenciliğe Ermenek dışında devam etmek istemediklerini, meslekten kopuş sürecinde bu durumun da etkili olduğunu vurguluyorlar. Bu görüşmecilere göre, Ermenek’te sendikal örgütlülük kadar güçlü olmasa da, sosyal ağlar sayesinde hak ihlallerine karşı dayanışmanın yolu bulunabiliyor. Böylece ihlallerle belli bir düzeye kadar mücadele edilebiliyor. Görüşmeciler başka bir bölgede, dahil olmadıkları ilişki ağları ile donanmış bir toplulukta, üstelik hak ihlallerinin oldukça yoğun olduğu bir sektör olan madencilikte kendilerini toplumsal yönlerden daha kırılgan olarak görüyor. Görüşmeciler bu durumu başka bir maden bölgesinde ücretleri ödenmediğinde haklarını aramakta zorluk çekeceklerine, hak arayışlarının bu yabancı bölgenin ilişki ağları tarafından kesileceğine vurgu yaparak örnekliyorlar.⁸

Mesela Ermenek’teki adama “Benim paramı ver!” diyebilirsin, onunla kavga edersin, ama Zonguldak’taki adamın karşısına “Benim paramı ver!” diye çıkamazsın. Her-

hangi bir haksızlık olsa, bir şey desen “Hop!” derler. Paramızı alamayız kaygısıyla gitmedik oralara. Ha gidenler alamadılar mı? Aldılar, ama alamayanlar da oldu. Nevşehir’de ocaklarda o kadar kişinin alacağı kaldı. Vermediler. “Maden kapandı, battı”, dediler.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırması, kömürden plansız çıkış sürecinde madencilğe devam etme kararı veren görüşmecilerin göç edilen kentte dayanışabilmek, ama bir o kadar da maruz kalınabilecek hak ihlallerine karşı kendilerini koruyabilmek için çalışacakları yeni maden ocağını yine Ermeneklilerin ağırlıklı olduğu yerlerden seçtiğini ortaya koymuştur. Hatta bu ocaklar aynı zamanda işletmecilerinin de Ermenekli olduğu ocaklardır.

“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması için saha çalışmasını yürütürken “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında temasa geçtiğimiz maden işçilerinin bir bölümüyle iletişimimiz devam etti ve bu sırada hayatlarındaki gelişmelere tanıklık ettik. Bu tanıklıklardan biri, Ermenek’te ocaklar kapanınca madencilğe devam edebilmek için Çanakkale, Çan’a göçen ailelerin, Çan’daki maden ocağı kapandığı için başka kömür bölgelerine göç etmek zorunda kalması olmuştur. Çan’dan ayrılan görüşmeciler işletmeci için ocaktaki kârlılığın sona ermesi nedeniyle kömür ocağının kapandığını ifade etmişlerdir.

Bu durum “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması görüşmecilerinin kaygılarını anlamlı kılıyor. İş güvencesi sendikal örgütlülükle sağlanmadığında güçlü sosyal ağlarının olması görüşmecileri hak ihlallerine karşı ancak belli bir noktaya kadar koruyabiliyor.

BÖLÜM 2

Ermenek'ten

Göç

GÖÇÜN NEDENLERİ

Saha araştırmasındaki görüşmecilerin büyük bölümünün Ermenek dışında yaşıyor olması göçe ilişkin süreçleri de araştırmanın bir parçası kılmuştır. Ermenek dışında çalışmaya devam eden görüşmeciler, madencilikten ayrılma kararı aldıktan sonra Ermenek'ten göç etmeye de karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin anlatımlarından yola çıkarak görüşmeciler için göçün iki temel nedeni olduğunu söylemek mümkündür: Sektörel gelişmişlikteki eşişsizlikler, istihdam ve pazar (ticaret) hacmi yetersizliği; bölgesel gelişmişlikteki eşişsizlikler.

Sektörel gelişmişlikteki eşişsizlikler, istihdam ve pazar (ticaret) hacmi yetersizliği

Ulusal politikalarla kömür sektörünün diğer sektörlerle kıyasla cazip kılınması kömür ekonomisinin ana sektör olduğu bölgelerde diğer sektörlerin zamanla geri planda kalmasına neden olur.⁹ “Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler” araştırması sonuçlarına göre, Ermenek'te de ulusal politikalar ve bir dönem bölgesel olarak devlet eliyle desteklenen kömür sektörü ilçede sanayi, tarım ve turizm gibi sektörlerin gelişmesine engel olmuştur. Bu nedenle hâkim sektörün bölgeden çekilmesi görüşmecilere göre Ermeneklileri ekonomik anlamda kırılgan kılmuştır. Madencilige devam etmek istemeyen, ama geçinmek için çalışmak zorunda olan görüşmeciler, bölgede madencilik dışındaki sektörlerin geçimleri için yeterli kapasitesinin olmadığını gördüklerinde göç etmek zorunda kaldıklarını ifade ediyorlar.

Ocaklar kapanunca işsiz kaldık. (Ermenek'te) madencilik gibi iş yok ki. İşsizlik, çaresizlik, çok zor bir süreç... O zamana kadar benim saçım da ak yoktu, biliyor musunuz? O sıkıntıda benim saçıma ak düştü. Arkadaşlara haber saldım, “Ben iş arıyorum” diye. Ermenek'te herkes eşişine dostuna haber saldı.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Memlekette başka yapacak iş yok. Ya memleketi terk edeceksiniz. Yani babamgil madenlerden önce, babamgil veya dedemgil İzmir'e budağa (meyve bahçelerinde budama yapma), Antalya'ya budağa gidiyorlardı veyahut da Adana'ya. Sonra maden geldi. Babam, Kömür İşletmeleri A.Ş. var, devletin, madenci oldu. Madenle, Ermenek'e iş geldi, gidince de bitti anlayacağın.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 43

Madencilige devam etmek istemeyen, ama geçinmek için çalışmak zorunda olan görüşmeciler, bölgede madencilik dışındaki sektörlerin geçinmek için yeterli kapasitesinin olmadığını gördüklerinde göç etmek zorunda kaldıklarını ifade ediyorlar.

Ermenek bizim için havadar, güzel bir yer, ama işte Konya da büyükşehir, iş imkânı farklı. Orada (Ermenek'te) madene gidersin ya da arazide çiftçi olursun. Burada şoför olmazsan fabrikada işçi olursun. Yani mutlaka bir şey olacaksın.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 44

Ermenek'ten iş imkânlarına erişmek için göç eden görüşmecilerin bir bölümü, göç kararı öncesinde Ermenek'te kendi ticari faaliyetlerini yürütmeyi denediklerini vurguluyor. Ancak bu görüşmecilere göre, ocakların kapanmasından sonra yaşanan göç, ilçenin ticaret hacmini hissedilir şekilde daraltmış ve görüşmecilerin girişimlerinden bekledikleri geliri elde edememelerine neden olmuştur. Görüşmeciler, girişimlerinin başarısız olmasının ardından göç etmek zorunda kaldıklarını ifade ediyorlar.

Orada iş yok. İş kapasitesi yok. Ben önce gitmemek (Ermenek'ten göç etmemek) için kendi işimi kurdum. Adam iş yaptırıcak. Diyor ki, "On bin liralık iş var. Beş bin lira-sını vereyim, üstünü 500, 500 ödeyeyim." Tamam diyelim, kabullenelim. Beş ay sonra benim kullandığım malzeme tutuyor iki katı oluyor, o adam onu ödeyinceye kadar. Kişi de kalmadı, gelen iş de az olunca döndürmüyor dükkânı, para girişi az. Dedik "Biz gidelim, açılırsa, madenlere geri döneriz, ama burada geçinemeyeceğiz".

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

Bölgesel gelişmişlikteki eşitsizlikler

Türkiye'nin en temel sorunlarından birisi bölgelerarası ve bölge içi (Karaman ilçeleri arasındaki) eşitsizliklerdir. Bu eşitsizlikler gelir, eğitim, sağlık, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler, altyapı hizmetlerine erişim, çevre sağlığı, sosyal hayat gibi günlük hayatı ve toplulukların refahını oluşturan birçok bileşeni bir arada barındırır.¹⁰

2022 yılında Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası Araştırması” çalışmasına göre Ermenek, Türkiye'deki 973 ilçe arasında gelişmişlik endeksine göre 477'nci, birden altıya kadar olan gelişmişlik kategorisine göre ise dördüncü kademe gelişmişlik kategorisindedir.¹¹ Bu kategorideki ilçelerde dışa göç yüksektir; eğitim ve sosyal refah seviyesi Türkiye ortalamasının altındadır.¹²

“Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasında görüşmeciler plansız çıkışta kömür ekonomisinin küçülmesi ve istihdam arayışı kadar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliklere ve bunların göç kararına etkilerine de değiniyorlar.

a. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri

Madencilik üzerine yapılan çalışmalara göre madencilik, genellikle erkeklerin çalıştığı bir işkoludur ve bu durum ocağın dışındaki günlük hayatın organizasyonunu da güçlü bir şekilde etkiler.¹³ Vardiya saatlerine uyumlanan hane düzeni, madencinin beslenmesi ve iş kıyafetlerinin ertesi güne hazır edilmesi gibi konularda temel bakım desteği hane yaşamına belli bir işbölümünü dayatır, kadını hane dışı ekonomik faaliyetlerden geri tutan tek gelirli aile modellerini ortaya çıkarır.¹⁴

Evden yemek katma derdimiz vardı mesela. Hep aynı yemeği koyamazsın, lafını ederler. Kıyafetlerini getirdiğinde de o kıyafetleri yıkamak baya bir sıkıntılı. Makinaya atamazsın bozar ya da her halükârda evini temiz tutmak zorundasın ne olur ne olmaz... İşte... bir gün bir haber gelir.

—Eş, Ermenek, 48

Görüşmecilerin ifadelerinden kömürden çıkış sürecinde Ermenekli madenciler ilçe ekonomisi için kömüre alternatif olarak işaret ettikleri sanayi sektörüne yönelik arayış içine girerken, o güne kadar madenciliğin haneye dayattığı bakım emeği yükü ve işbölümü nedeniyle ilçede kayıtlı ekonominin bir parçası olamayan kadınların kayıtlı ekonomide istihdamının da gündeme gelmeye başladığı görülür.¹⁵ Görüşmecilere göre Ermenekli kadınlar kömür ocaklarının kapanması sürecinde kamu teşviklerinden de destek alınarak kurulan meyve kurutma fabrikası, küçük çaplı tekstil atölyeleri ve bugün artık uygulamada olmayan çağrı merkezi işlerinde kayıtlı ekonomiye dahil olmaya

başlamışlardır. Ancak görüşmecilerin ifadelerinden ilçedeki kömürden çıkış sürecinde iş alanlarının tıpkı madenciler gibi kadınlar için de kısıtlı olduğu, ucuz emek gücü olarak görülen kadınların kayıtlı ekonomiye dahil olmalarının madenci ailelerini Ermenek'te tutmaya yetmediği çıkarılabilir.

Kadın görüşmeciler, ilçede kadın istihdamına yönelik adımların atılmasından memnuniyet duyduklarını, ancak kayıtlı ekonomiye dahil olmalarının ucuz emek gücü olarak görülmelerinin önüne geçemediğini vurguluyor.

Tekstil işi var. Tekstile giden çok, ama tekstilin ayılığı az. Asgari ücretin yeri gelir yarısı. Dışarıya dikiş dikiliyor. İstanbul'dan geliyor, Konya'dan geliyor. Tekstil atölyesinde her şey dikiliyor. Akrabam da çalışıyor şu anda benim orada. O da emekli oldu, ama işte geçinmiyor, çalışıyor. Kadınlarla, emekliler çalışır zaten böyle işlerde... Ben çalışmayı çok severim, yeni şeyler öğrenmeyi. Kaza sonrası (Ermenek Maden Faciası) eşim işsiz kaldığında bebeği anneme bırakıp ben çalıştım. Tezgâhta duruyordum, ama benim kazandığım bir evi geçindirmeye yetmiyordu. O yüzden eşim çalışmaya gitti, ben burada kaldım. En çok çalışma yönünden gitmeyi isterdim (göç etmek). Belki ileride bir sigortam olurdu, bir emekliliğim olurdu, kendime ait düzgün bir maaşım olurdu.

—Eş, Ermenek, 38

Bununla birlikte erkek görüşmecilerin bazıları —sayıca az da olsa— kültürel kodlara işaret ederek kadınların Ermenek'te kayıtlı ekonomiye katılmalarından duydukları rahatsızlığı ifade ediyorlar. Adil geçiş süreçlerinde kadın istihdamı tartışmalarında kültürel kodların göz önünde bulundurulmasının önemine işaret etmek için aşağıdaki örnekler yer vermeyi önemli buluyoruz.

Ya, bizim Ermenek'te, bizim ekonomimiz maden. Başka ekonomimiz yok. Maden üzerine dönüyor. Belki bir tane fabrika var. O da bir meyve kurutma... O da ekseriyetle bayan çalıştırıyor. Bizde bayan fazla çalıştırmazlar. Hoş görülmez ama çalışıyorlar işte.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 43

Ermenek'te çalışabileceği bir yer yok. Ya tekstile girecek yedi saat, sekiz saat tak tak uğraşacak. Gerek yok asgari ücretle çalışmaya. Ona bakacağına varsın benim yemeğimi

yapsın daha iyi. Meyve fabrikasına giden kadınlar var. O da zaten genelde Ermenek'te kalanların eşleri. Çarşıda zaten dikkat edin, böyle baktığımız zaman ben orada çalışan insanları tanıyabiliyorum, kadınları, omuzları genişlemiş ağır yük kaldırmaktan. Ben şahsen istemem eşimi öyle görmek.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 33

b. Eğitim hizmetlerine erişimde eşitsizlikler

Görüşmecilere göre, Ermenek'te taşınmalı eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte köylerdeki okulların bir bölümü kapanmış ve eğitim olanakları belli merkezlere taşınmıştır. Görüşmeciler, taşınmalı sisteme geçen köylerde genel olarak eğitim hizmetlerine erişimin zorlaşmış olmasından duydukları memnuniyetsizliklerini ifade ediyorlar. Eğitimin çocuklarının geleceğini belirlediğine, ancak Ermenek'te kreşten yükseköğretime çağın yetenek ve teknolojik taleplerini destekleyecek nitelikte eğitime erişemediklerine dikkat çekiyorlar. Ermenek'ten göç eden görüşmeciler çocuklarının eğitimi için de göç etmek zorunda kaldıklarını vurguluyorlar.

Bizim köyde okul taşınmalıya geçince kapandı. Çocuklar Ermenek'te olsaydı şimdi ilçede olacaktı. Ya ev tutacaktık, kendi başlarının çaresine bakacaklardı ya da yurda verecektim. Haftada, ayda bir geleceklerdi. Ne yapıyorlar, bilemeyecektim. Ama burada on dakika yürüme mesafesinde. Ortaokulları on dakika yürüme mesafesinde. Oğlanın okulu da arabayla on dakika, lise.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 43

Ben çalışırken kendimi hep Konya'ya göç edecek şekilde hazırladım. Çocuklar büyür büyümür onların eğitimi için Konya'ya geleceğim. Ne var, kaza ile beklediğimizden erken oldu.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 44

Mesela ben bir çocuğumu, ne bileyim, İngilizce kursu olan bir yere göndermek isterim. Bir yüzme havuzu olan, yüzme kursu alabileceği bir yere götürmek isterim. Ne bileyim, bir şey çalabileceği, işte sazdır, müzik aletlerini çalabileceği bir kursun olmasını isterim. Ne bileyim bir spor okulu olsun, çocuğumun spora eğilimi varsa spor yapsın isterim. Bunların hiçbirisi yok Ermenek'te.

—Eş, Ermenek, 48

c. Sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizlikler

Görüşmecilerin plansız çıkış sonrası Ermenek'ten göç etme gerekçesi olarak vurguladıkları bir diğer sorun ise sağlık hizmetlerine erişimde karşılaştıkları sıkıntılardır. Görüşmeciler köylerde bir sağlık merkezine, ilçe merkezinde ise sağlık merkezi olsa bile alanında uzman bir sağlık personeline erişmekte zorluk çektiklerine vurgu yapıyor. Özellikle takip gerektiren sağlık durumlarında görüşmeciler için sağlık sorunları göçün temel nedeni olabiliyor.

İş imkânı (olan yere göç etmek) zaten ahdimdi. "Allahum bana hastaneye yakın olan, işe yakın olan bir yerden ev nasip et" dedim. O yüzden Ankara'ya geldim.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 36

Hani dediniz ya ilk başta, "Buraya göç etme nedeniniz ne? En büyük faktörler neler?" diye. Biri imkânsızlık, oradaki iş sahası, ekonomik çöküntü. Biri de sağlık sorunları. Şimdi Ermenek Devlet Hastanesi var. Sözde doktorlu, ama doktor gelmiyor ki! Eşimi kontrole getireceğim (Konya'ya), arabam 750-800 TL para yakar mesela. Arabam olmasa, bir servisle gitsen gelsen, eşim hamile, kadıncağız sıkıntılı. Onun etkisi ile ben buraya göç ettim. Şimdi bebeğimiz oldu, ben onu nereye hastaneye götüreceğim ama, değil mi? Acil bir şey olsa müdahale edecek doktor var mı mesela?

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

Üç-dört sene sadece o hastalık için biz buraya iki-üç ayda bir geldik gittik. Çocuk her seferinde okuldan kaldı. Ermenek'te çocuğu takip edecek bir doktor da yok ki. İş bitince dedik, "Bu böyle çekilmeyecek, gidelim rızkımızı başka yerde arayalım".

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 44

GÖÇÜN VE DAYANIŞMANIN ARAÇLARI: SOSYAL AĞLAR

"Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler" ve "Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler: Kömürden Sonra Emek" araştırmaları bir arada değerlendirildiğinde, görüşmecilerin madencilikten kopuş sonrasında ağırlıklı Ankara, Konya, Karaman, Mersin, Alanya, Antalya gibi Ermenek'e ulaşımın kolay olduğu kentlere ve Ermeneklilerin kadim zamanlardan bu yana göç etmeyi tercih ettiği İzmir'e göç ettikleri görülür.¹⁶

Görüşmeciler köylerde bir sağlık merkezine, ilçe merkezinde ise sağlık merkezi olsa bile alanında uzman bir sağlık personeline erişmekte zorluk çektiklerine vurgu yapıyor. Özellikle takip gerektiren sağlık durumlarında görüşmeciler için sağlık sorunları göçün temel nedeni olabiliyor.

Görüşmeciler, kuracakları yeni hayatları için göç edecekleri kenti ve çalışacakları yeni sektörü seçerken aile, hemşerilik, meslektaşlık ve arkadaşlık hukuku gibi sosyal ağlara başvurduklarını ifade ediyorlar. Görüşmecilere göre sosyal ağlar, onlar için daha önce hiç yaşamadıkları kentlerde ya da çalışmadıkları sektörlerde var olabilmenin kapısını aralıyor, Ermenek dışında hayata tutunurken kendilerini güvende hissetmelerine katkı sağlıyor ve göç edilen yere uyumu kolaylaştırıyor.

Memlekette bir iş yok. İşte amcam burada, amca oğlum, biraderim burada, hala oğlum burada. "Bir fabrikada iş denk gelirse haberdar edin de bakalım" dedim. Halamın oğlu aradı sonra. Onun vesilesiyle Ankara'ya geldik, evi aldık, işe başladık.
—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 36

Ablamlar Mersin'de. Eşi demiş, bizim birader iş arıyor. Onun sayesinde fabrikada iş buldum. İlk Ermenek'ten öyle çıktım. İkinci sefer fabrikadan çıkmaya karar verdiğimde de bu sefer köylülerimiz vana sektöründeydi işte Konya'da. Burada çok madenciyi bu sektöre almıştır. Çıktık geldik, öyle de Konyalı olduk işte.
—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 24

Geldiğimiz mahalle sanki köyüm gibiydi. Parmak Sokak derler orada, Karaman yolunun daha girişte yani. Konya'da değilim sanki de Güneyyurt'tayım. Hep bir araya toplanmışlar. Dört buçuk-beş sene orada kaldım. Sonra Parsana'ya geçtim. Orada da bizim köylüler var. Bir şeye ihtiyacın olursa tanımana gerek yok, kapılarını çalarsın.
—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 47

GÖÇ EDİLEN KENTTE GÜNDELİK HAYAT

Görüşmeciler, göç ettikleri kentlerde istihdam, eğitim ve sağlık hizmetlerine ilişkin taleplerinin karşılık bulmasından memnuniyet duyuyor, bu durum onların yeni yaşam yerlerine aidiyetini güçlendiriyor.

“Burada Şehir Hastanesi iyi değil” diyorum, gidiyorum 15 Temmuz Üniversitesi, “Orası da iyi değil” diyorum, orası da beni ihya etmiyor, “Param var lan, özele giderim” diyorum, özele gidiyorum. Bizim orada özel yok, tüzel yok, bir şey yok. Benim kafam ağrıyor en basitinden, evdeki ağrıkesici ihya etmiyor beni. Onlar zaten psikolojik şey, onun bir geçirgenliği yok, gidiyorum sağlık kabinine, kendime ağrıkesici bir tane iğne yaptırıyorum ya da serum yaptırıyorum. Bu imkânlar Ermenek'te, Güneyyurt'ta yok mesela.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

Atalarımız bir söz söylemiş, “Boğulursanız büyük denizde boğulun” diye. Büyükşehir olduğu için tüm imkânlar var. En çok da iş olanakları, sosyal hayat. Yeni mesleğimi burada buldum, burada kendi işimi kurdum, değil mi? Neden döneyim?

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 34

Bununla birlikte kentte barınma, ulaşım ve temel gıdaya erişimin maliyetli oluşu, ülke ekonomisinin geçtiği yüksek enflasyonlu dönem, görüşmecilerin göç ettikleri kente tutunmasını zorlaştırıyor. Bu nedenle görüşmeciler göç etmeden önce barınma meselesini kalıcı olarak çözmeyi önemsiyorlar ve kentin çeperlerinde —altyapı olarak yetersiz görseler de— bütçelerine uygun bir ev edinerek göç sürecini başlatıyorlar. Kiracı olarak göç etmek zorunda olan görüşmeciler ise ekonomik olarak sıkıntı çektiklerini vurguluyor.

Evim olmasa asla gelmezdim. Gelmek isteyen akrabalarıma “Evinizi halledemiyorsanız gelmeyin” dedim, engel oldum. 17 lira (17.000 TL) asgari ücret açıklıyorlar, ama patron 19 veriyor. Haydi mesai yaptın, 23 lira olsun maaşın. 10 lirayı kiraya veriyorsun, geriye ne kalıyor sana? Yaşamam mümkün değil.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 42

Bak burada (Ankara) hayata başlamak için en iyisi nedir, biliyor musun? Bina görevlisi olmak. Çünkü kirada oturmuyorsun. Elektriğin, suyun karşılanıyor. Bunlar varsa tamam, zaten artık hayatta sırtın yere gelmez. Kolay kolay da olamazsın.

—Eş, Ankara, 47

“Beşinci kat, asansör yok” dedi. “Öyleyse olmaz” dedim ben, “alma boşver.” Başka yerler de çok pahalı o zaman bize göre, mecbur kaldık almaya, almasaydık gelemezdik. Emekli olunca ikinci, üçüncü kattan alırsınız diye düşündük. Şimdi ev fiyatlarını biliyorsunuz, aldı başını gitti. Maaşların hâli de ortada. Artık nasip...

—Eş, Ankara, 36

Konya'ya kiraya geldim. Köyden gelen param da yok. Genelde sabah sekiz-akşam altı çalışıyorum. Altıdan sonra haftanın dört günü de mesaili çalışıyorum. Hem kira ödüyorum hem de emekli olduğumda aldığım tazminatın üzerine koymaya çalışıyorum, bir an önce bir evim olsun istiyorum.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 44

Asgari ücretle zor ya. Pazara gidiyorum, haftalık bi 750, 1000 lira çıkarıyorum. Bir de ev kiram olmuş 4,5 lira (4500 TL). Bunun faturaları var, çocukların ihtiyaçları var, kafadan bi 10 bin lirası gidiyor. Hiçbir şey kalmıyor yani.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Görüşmeciler için kirada oturmanın dışında kent yaşamının sağladığı olanaklara erişmek de mali bir yük getiriyor. Bu maliyetler ailenin ekonomik koşullarını zorladığında Ermenek'e geri dönüş tartışmasının açılmasına neden oluyor. Erkek görüşmeciler, kentteki yaşam maliyetinin yüksekliği nedeniyle Ermenek'e dönme hayali kurduklarını ifade ederken, kadın görüşmeciler kentin sosyal hizmetlerine dikkat çekerek olası bir geri dönüşe mesafeli olduklarını vurguluyorlar.

Her şey para ya. Çocuğa aylık otobüs kartı alıyorsun para. Eskiden yanına ekmek arası koyuyordum, şimdi büyüdüler, utarıyorlar. Yemeğini yesin diye para veriyorsun, hafta sonu bir şeyler yapmak istiyorlar. Gençler. Onlara da yetişmek zor burada. Onların ihtiyaçlarını karşılamak için ben hep evdeyim biliyor musun? Çıkıyorum, çıkamıyorum. Ermenek'te olsun orada her şey daha ucuz. Ama döner misin dersen, dönmem.

—Eş, Ankara, 47

Erkek görüşmeciler, kentteki yaşam maliyetinin yüksekliği nedeniyle Ermenek'e dönme hayali kurduklarını ifade ederken, kadın görüşmeciler kentin sosyal hizmetlerine dikkat çekerek olası bir geri dönüşe mesafeli olduklarını vurguluyorlar.

Ermenek'e geri dönmeyi hep düşünüyorum. Niye düşünüyorum? Yani ben Ankara'da kalsam, ben muhtemelen minimum, yani çalışabildiğim kadar, yaşım elverdiği kadar çalışmak zorundayım Ankara'da. Yani 10 bin lirayla ne yapabilirsin? Hadi evin kira değil diyelim. Faturalarını öder, bu kadar yaparsın. Köye gitsen, Mersin'in Mut ilçesi var, çok da şirin bir yer, oraya gidebilirim mesela. Yaşaması daha ucuz, hem havası güzel. Burada ya ömür boyu çalışacaksın, işverenlerin müsaade ettiği kadar, yaşın müsaade ettiği kadar veyahut da gideceksin, devletin verdiğiyle yetinmeye çalışacaksın.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 45

Eşim diyor ki, “Dönelim köye, hayvancılık yapalım. Burada bak çalış çalış, çocukların hiçbir geleceği yok, çocukların da okumak şeyi yok.” Ben de dönmek istemiyorum, “Niye dönelim?” diyorum. Bak mesela en azından hastanemiz yakın. Orada mesela doktorun biri olsa, biri olmuyordu. Kocaman hastane yapıldı, şimdi gene yazın gidiyoruz oraya gittiğimizde. Kocaman hastane var, ama Kulak Burun Boğaz olsa Göz olmuyor, Dahiliye olsa başka bir şey olmuyor. En azından yakın, buraya (Ankara) şimdi büyük hastanemiz yapıldı, bilmiyorum gördünüz mü?

—Eş, Ankara, 36

Kadın görüşmeciler göç sürecinde yine Ermeneklilerin yoğun olduğu yerlere göç etmiş olmaları sayesinde sosyalleşmekte sıkıntı çekmediklerini ifade ediyorlar. Bununla birlikte “Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler” araştırmasında göç eden ailelerle yaptığımız görüşmelerde kadınlar, göç edilen kentlere uyum sağlamada zorlandıklarını aktarmışlardır. Görüşmeciler göç ile ailelerinin parçalandığını, göç edilen bölgede yakın çevre

oluşturana kadar yalnız kaldıklarını, yalnız olmanın getirdiği toplumsal baskılar nedeniyle bireysel hareket etmede sıkıntı çektiklerini ifade etmişlerdir.¹⁷

Ermek'ten göçün ardından kadın görüşmeciler, kente göçün neden olduğu maddi yükü paylaşmak, sigortalı olmak ya da hane dışında üretime katılma arzusu ile kayıtlı ekonomiye dahil olmuştur. Buradan yola çıkarak, araştırma özelinde, kömürden çıkışın görüşmeci madenci eşlerinin göç ettikleri kentlerde kayıtlı ekonomiye geçişini hızlandırdığını söylemek mümkün, ancak yaşadıkları kentlerdeki kreş, servis hizmetleri gibi sosyal hizmetlerin zayıflığı kadınların kayıtlı ekonomiye tamzamanlı dahil oluşunu baltalıyor. Hanenin bakım yükü nedeniyle kadınların kayıtlı ekonomide çalışması aksıyor. Kadın görüşmecilerin kayıtlı ekonomiye dahil oluşuyla ilgili işaret edilmesi gereken bir nokta da hane içi bakım emeğinin hane dışı bakım emeğine dönüşerek kadınların kendilerine kayıtlı ekonomide yer bulmalarındır. Görüşme yapılan kadınlar çocuk bakımı, ev temizliği, yemek yapımı gibi toplumsal cinsiyet rolleriyle örtüşen işler bulabilmişlerdir. Görüşmecilerden biri sayılanlar dışında bir işte çalışmak için girişimde bulunduğunu, ama teknik beceri gerektiren bu işi yapamayacağını düşündüğü için işe başvurmadığını ifade ediyor.

Çok çalıştım. Sigortalı olarak şurada üç yıl bir çocuk baktım, temizlik işlerine gittim. Bakıcılık işi olsun, işte gündelik işi olsun... Çalışmayı çok istiyorum. Özellikle de sigortalı bir işte.... Hatta bir dönem bir diş doktorunun yanında sigortalı olarak çalıştım da. Kızlardan birini kreşe, ötekini okula bırakıyordum, ama küçük oldukları için alacak kişi yoktu. Okullar da erken bitiyor. Çalışırken ara verip okuldan alıyor, eltime bırakıyor, sonra işe geri dönüyordum... Eltimin de çocuğu olunca yürümedi. Eşim de "Çık işten" dedi. Şimdi diyorum, "Bana bir sigorta borcun var." Çocuklar artık büyüdü. Geçenlerde sanayiye işe baktım, "Torna işinde çalışabilirsin" dediler. Sigortalı olarak çalışmak istiyorum. Dünyanın bin bir türlü hâli var ama, değil mi? Fakat bu sefer de "Acaba öğrenebilir miyim?" dedim. İşten çıkıştan sonrası da sorun. Çok geç bir saatte çıkılıyor. Kadın başına zor.

—Eş, Ankara, 45

Yok, ben geçen, arada bir çalışıyordum da, arada yufka fabrikasına gidiyordum. İşte kız küçük olunca. Bu yıl Kuran kursuna verdim, tüm gün gitsin diye, ona da gitmek istemedi, kreş de yok. O yüzden evdeyiz...

—Eş, Ankara, 36

BÖLÜM 3

Yeni İş

İŞ VE MESLEK TERCİHLERİ

“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırması Ermenek’te kuşaklara uzanan, aynı zamanda akrabalık, arkadaşlık, komşuluk gibi ilişkilerle sosyal ağlara işleyen madencilikğin görüşmeciler için “içine doğdukları” bir meslek olduğunu ortaya koymuştur. Görüşmeciler geniş ailelerinde ve/veya sosyal ağlarında bir ya da çoğu zaman birden fazla maden işçisi bulunduğunu ifade etmiş ve bu ağlardan destek alarak madencilik işine başladıklarını vurgulamıştır. Kömürden plansız çıkışta görüşmeciler, Ermenek dışında yeni işlerin kapısını aralamak için yine bu ağlara başvuruyorlar. Bu nedenle buldukları işler, ağlarının çalışma hayatı içindeki gücü ve kapasitesi ile sınırlı kalıyor. Başka bir ifadeyle görüşmecilerin sektörlerde onları daha yüksek pozisyonlarda ve daha az beden gücüne dayalı işlere sokabilecek güçte ilişkileri varsa böyle işlere girebiliyorlar, ancak sosyal ağları güçlü ilişkilerden yoksunsa oldukça düşük pozisyonlarda, ağır çalışma koşullarında iş bulabiliyorlar.

Şimdi ben oraya bir torpille geldim bir nevi. Torpil demeyelim de, bir tanışıklıkla, patronun akrabası olarak girdiğim için çok iş aramadım, tabii rahat da bir iş bulmuş oldum.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 34

İşe girerken, eğitiminizle iyi işlere girebilirsiniz, ama esas olan çevreniz. Bizim çevremiz genişti. (...) bilirsiniz, eniştemdi. Ben çok ağır işlerde çalışmadım.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 44

Arkadaş aracılığıyla gelmiştim buraya. O da burada hamurda çalışıyordu, boşluk olmuş, haber verdi. Burada en alt bizim iştir, hamur yoğurmak.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Görüşmeciler madencilik dışındaki sektörlerde deneyim kazandıkça yeni sektörün iş bulma dinamiklerine hâkim olmaya başlarlar. Görüşmeciler sosyal medya ve internet araçlarını (sanayi bölgelerinin web sayfaları, kariyer siteleri vb.) kullanarak, gelişen sosyal çevreleriyle katıldıkları yeni ağlardan destek alarak yeni işler buluyorlar, eski ağlarından bağımsız hareket edebilme imkânı elde ediyorlar.

Mecburen önce akrabalarımızın yanında başladık. Yedi ay sonra artık OSTİM’i (Or-

tadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi) tanımaya başladım, Ankara'yı da tanımaya başladım. Nereden iş bulunur, iş için nereye bakmam gerekiyor, öğrendim. Bu sefer kendim gittim iş bulmaya. Mesela OSTİM Metro'nun önüne adam asıyor iş ilanı. Şartları söylemiyor, ama en azından iş ilanı olduğunu biliyorsun. Oraya gittim. İlk başvurduğum yer kabul etti.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 45

Kendim buldum ya ikinci işimi. İlandan buldum. İnternet sitesinden. ASO'nun (Ankara Sanayi Odası) sitesi var. Sincan Organize Sanayi'nin sitesi var, orada Temelli'nin, ondan sonra Kazan'ın ilanları var, onlara bakıyorum. Facebook'ta da gruplar var. Oradan bulup gidip işe başvuruyorum.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 42

Görüşmeciler için iş bulma ve yeni bir sektörde işe başlamanın tek belirleyicisi sosyal ağlar değildir. Görüşmeciler, yeni sektörlerde iş ararken becerileri, madencilik dışındaki uzmanlıkları, sağlık durumlarının elverişliliği gibi çeşitli kriterleri bir arada değerlendiriyorlar. Görüşmecilere göre Ermeneklilerin kendileri için uygun işi ararken üç yönde eğilim gösterdiklerini söylemek mümkündür:

a. Madencilikten gelen beden gücüne dayalı pratiklere devam etme

Madencilik işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları kaynaklı yüksek can güvenliği riski altında, belli bir disiplinle, seri ve beden gücüne dayalı yapılan bir iştir. Görüşmeciler, kömür ocaklarının yeniden açılmasını bekledikleri dönem boyunca karşı karşıya kaldıkları ekonomik ve sosyal zorlukları aşmak ve madencilik dışında bir iş hayatı kurabilmek için madencilikten tanışık oldukları, yine beden gücüne dayalı işlere yöneliyorlar.

Fabrikada vida üretiminde çalıştım, vana sektöründe montajcı olarak çalıştım. Bu işlerin hepsini madenle bir tutmak lazım.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 24

Görüşmecilere göre madencilikğin disiplin gerektiren, seri ve beden gücüne dayalı yapılan bir iş olmasına yönelik yaygın algı, başka sektörlerde beden gücüne dayalı iş bulmaları konusunda onları avantajlı kılıyor.

Ben madenciyim dediğim zaman işsiz kalma durumun olmaz, “Bu adam bu işe dayanıklı” diyorlar, hemen alıyorlar.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 42

Fabrikada çalışıyordum. “Selamünaleyküm, aleyküm selam.” Dedi ki bana, “Ne iş yaparsın?” “Valla ne iş olsa çalışırım” dedim. “Bilmiyorsam bile öğrenirim” dedim. “Peki nerede çalıştın daha önce?” dedi. Anlattım. “Ben maden ocağında çalıştım” dedim. “Taş ocağı mı?” dedi. Kömürü bilmiyor... Maden ocağı direkt aklına gelmiyor. “Yok” dedim, “kömür ocağı, kömür madeninde çalışıyordum” dedim. “O zaman sen orada çalıştıysan, burada zaten çalışırsın” dedi.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 26

Ancak görüşmeciler ekonomik ve sosyal sıkıntıları hızlıca aşmak için yönelindikleri bu beden gücüne dayalı işlerin, uzun yıllar madende çalışmış olmanın getirdiği fiziksel ve psikolojik yorgunluk ve sağlık sorunları ile bir araya geldiğinde işi devam ettirmekte kendilerini zorladığını ifade ediyorlar.

Kaç defa ayağıma yağ tenekesi düştü. O tenekeler çok ağır, günlerce o ayakla gezdim. Eskisi gibi güçlü değil kollarım. Zor oluyor artık.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 48

b. Madenden önce veya madencilikte elde edilen uzmanlıkları farklı sektörlerdeki uzmanlıklarla birleştirme

Madenlerde genellikle kaynakçılık, marangozluk, elektrik tesisatçılığı ve patlatma uzmanlığı gibi alan uzmanlıkları bir arada bulunur. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırması, madencilerin pozisyonlarını yükselterek maaş artışlarından yararlanmak ve ocaklarda görece daha az beden gücüne dayalı işlerde çalışmak için bu uzmanlıkları edinmeyi önemsediklerini ve bu nedenle madencilik mesleğine başlamadan önce ya da madencilik sırasında uzmanlaşmanın yollarını aradıklarını göstermiştir.¹⁸ “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasında bu bulguyu teyit etme olanağı yakaladık. Görüşmecilerin bir bölümü yeraltı madenciliğine başlamadan önce farklı sektörlerde kaynakçılık, marangozluk, elektrikçilik gibi mesleki becerileri, kendi ifadeleriyle ya “alaydan”, yani doğrudan sektörde çırak olarak çalışarak ya da meslek liselerinde edinmişlerdir.

Görüşmeciler bu mesleki becerileri madende kullanma fırsatı bulmuş olsunlar olmasınlar, madencilikten ayrıldıktan sonra, neredeyse geç çocukluktan bu yana edindikleri bu becerilerilere ve uzmanlıklara yeniden başvurmuşlardır.

Ortaokul yaz dönemlerinde sanayiye gidiyordum. O işleri sevdim ben. Baktım güzel de para kazanılıyor. Ben kendim dedim mantıken, “Meslek lisesine gideyim. Bizim mesleğe en yakın hangi bölüm var? Makine bölümü var. O bölümü bitireyim, teorisini de alayım” dedim. Gittim, oraya başladım, bitirdim. Mezun olunca babam dedi, “Git erken emekliliğini al.” Devam etmedim işime, madene girdim. Maden işi bitince bir kere kolumda altın bileziğim var, değil mi? Teorim var, mantığım var, ama pratiğim yok. Zihnime yerleştirdiklerimi pratiğe döktüğüm zaman dört dörtlük bir insan çıktı. İyi bir ustayım Allah’a şükür.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

Bizim orada on iki-on üç yaşında işe verirler, meslek öğrenirsin, “çekirdekten” deriz biz. Kendimizi çok erken yaşta madende bulunca (meslek öğrenmeye çıraklığa) gitmedik. Şimdi bir sanayide, bir traktörcünün yanında veya bir elektrikçinin yanında bir işim olmasını isterdim.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Görüşmecilerin bir bölümü, madencilik yaparken sendikal eğitimler ya da özel mesleki kurslar aracılığıyla da uzmanlık becerileri geliştirmişlerdir. Görüşmeciler Ermenek'te özellikle devlet madenciliğinin yapıldığı ve sendikalılığın daha yaygın olduğu dönemde, meslek eğitimlerinin de daha yaygın olduğuna ve bu eğitimlerin kendilerini geliştirmelerine katkı sağladığına dikkat çekiyor.

Mesela sendika Aydın Kuşadası'nda yedi günlük bir işyeri semineri düzenledi. Oraya profesörler geldi mesela. Hem tatil anlamında oldu hem de bizi seminerlerde bildirdiler. Orada bile bir sürü deneyim kazandık. Profesörler geldiler, bize güzel şeyler anlattılar mesela. Ben kendimi ifade edebilmeyi o zamanlarda öğrendim... Bu işte şimdi yöneticiyim, değil mi? Hep bunların katkısı var.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 54

Görüşmecilere göre gerek örgün eğitim, gerek sendikal eğitimler ya da mesleki kurslar aracılığıyla edinilen beceriler ve uzmanlıklar, madencilerin madencilik sonrasın-

da daha az beden gücüne dayalı ve çalışma koşullarının “görece” daha iyi olduğu işlerde yer alabilmelerinin önünü açmıştır.

Kaynakçılık madenden önce öğrendiğimiz, bildiğimiz bir şeydi. Madende de zaten mesleğime devam ediyordum. Kaynakçılık, madenin elektrik işleri. Neyse günü doldurduk. Arkadaş dükkân açmış, o dükkânı açınca işte “Gel” dedi. “Beraber çalışalım” dedi. Benim de kendimi övmek gibi olmasın da, bir şeyler üretmeyi severim, yerimde kalmayı pek sevmem. Ayda yedi tane, sekiz tane römork yapıyormuş traktörlerin arkasına. “Gel, ayda on tane yapabiliyorsak çok çok iyi bizim için” dedi. “Senin paranı da havada karada veririm, sıkıntı olmaz” dedi. Şimdi ayda on beş tane römork çıkarıyoruz şu anda. Benim işim, kimse geldin gittin demiyor. Para sıkıntısı çekmiyorum, maaşımı verecek mi, vermeyecek mi demiyorum.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 36

Bu sertifika olayından seni bulurlar. İşte “Bu adam madenci, bu işi yapar mı yapar” mesela. Buraya çağırdılar beni. Buraya. Patlatma belgen olduğu zaman işsiz kalmazsın. Şu anda beni hâlâ madenden çağırırlar mesela. Mesela şu an 34 bin lira maaş. 17 lira ya, iki katı. Mesela “Gel, 5 lira fazla verelim.” Çünkü usta yetiştiremiyorlar. Ha, o şartları gördüğüm için, benim şimdi gidesim gelmiyor. Orası maden, burası uzay. Arasındaki farkı siz düşünün. Burada, altımızda araç var. Kimse nereye gittin demez, neredesin demez. Yeter ki işini kendin takip et. Patlatmaları kendin ayarlarsın. Git, Silifke’ye git, Mersin’e git, Antalya’ya git. Nereye gittiğini kimse sormaz. Yeme, içme sınırsız. 24 saat. Gittiğin yerlerde yemek yedin ya, örneğin ben burada yemek yedim. Buraya gelir fişi alırım, fişi muhasebeye veririm, paramı alırım.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 43

c. Yeni beceriler geliştirerek kendilerine yeni sektörlerde alan açma

Ermenekliler için kömürden çıkışın ani ve plansız oluşu onların farklı sektörler ve bu sektörlerde ihtiyaç duyulan yeni beceriler üzerine düşünme fırsatını ortadan kaldırmıştır. Ancak “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması, göç ettikleri kentin sosyal hizmetlerinden ya da girdikleri yeni sektörlerin yarattığı imkânlardan faydalanarak daha önce tanışmadıkları alanlarda yeni beceriler kazanarak kendilerine yer bulabilmiş madenciler de olduğunu gösteriyor.

Bu madenciler genç (35 yaş altı), bakım verme yükümlülüğü olmayan, yeni bir beceri edinebilmek için zaman ayırabilen, dolayısıyla “risk alma imkânı olan” madencilerdir ve yeni beceriler kazanırken bu becerileri eşzamanlı olarak çalıştıkları sektörlerde de deneyimleyebilirler.

Şu anda bu sektörü her madenci yapamaz. Neden yapamaz? Gerçekten alışma, öğrenme süreci çok fazladır. Binlerce çeşit fonksiyonu olan vanalar var. Her vananın fonksiyonu farklıdır, çalışma prensibi farklıdır. Böyle olduğu için hepsini öğrenmesi biraz daha zaman alır. Bir de tekrar gerekir. Örneğin bugün işte montajını proje üzerinden yaptım, ismini not alıyordum, akşam araştırıyordum. Vananın montajını ezberle yapmadan önce ben artık ne işe yaradığını öğrenmiş oldum. Dediğim gibi zaman alıyor. Benim avantajım gündüz ezberle, kılavuza bakarak yaptığım uygulamayı, akşama öğreniyor olmaktı.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 34

Gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta, yeni beceri kazanma deneyimlerinin Ermenek dışında olabildiğidir. Yeni bir beceri geliştirmeye imkân veren sosyal hizmetler ve edinilen becerilerin hayata geçirilebileceği iş imkânları ve sektörel çeşitlilik kentlerde bulunuyor. Ayrıca görüşmecilerin seçtikleri bu yeni sektörler, sanayi gibi hem ulusal hem de bölgesel kalkınma politikaları ile desteklenen ya da her alanda iş bulabilecekleri sektörlerdir.

Konya’da KOMEK (Konya Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları) var mesela, ücretsiz. Her kursuna gidebilirsin. Ondan dolayı iş de bulabilirsin. Ben de duymuştum zaten, çarşının içinden, kursun önünden geçiyordum. Dedim, “Muhasebe eğitimi alayım”. Gittim, internette araştırdım, üç tane varmış. Bir tane-sini seçtim... Hafta sonları kursum var, kursa gidiyorum, hafta içleri de işe (fabrikaya) gidiyorum. Baktım böyle olmuyor. Hafta sonu öğrendiğim şeyleri hafta içi yapmayınca unutuyorum. Aklımda kalmıyor. Dedim, “Benim bu işi değiştirmem lazım”, yani direkt muhasebeye geçmem lazım ki hafta sonu öğrendiklerim hafta içi aklımda kalsın. Sonra dedim, “Ben işi bırakıyorum”. “Niye bırakıyorsun?” Dedim, “Ben muhasebeci olacağım, o yüzden bırakacağım”. O zaman için büyük riskti. İş bulup bulamayacağın belli değil. Ama başka türlü de hayatımı değiştiremezdim.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 24

Burası benim üçüncü işimdi. Vanada ustaya yardım ediyordum. Kutuyu açtığım zaman arkasında montaj resmi bulunurdu. Okuduğumu vana üzerinde toparlamaya başladım. Gündüz ne yaptysam, hangi vanayı imal ettiysen, montajını yaptysam, akşam internet üzerinden bu vananın çalışma prensibini araştırıyordum. Zamanla fuarlara gitmeye başladım, orada soruyorum, öğreniyorum. Baktım sektörde çok büyük bir açık var. Bu konuda çalışanlar hep büyük firmalar, yetkili büyük servisler ve garanti bitince onlardan destek almak büyük maliyet. Kendi şirketimi kurdum. Şimdi Türkiye'nin ihtiyaç duyulan her noktasına hizmet veriyorum.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 34

Adil geçiş sürecinde istihdam tartışmaları kömürden çıkış süreci ile birlikte tamamen sonlanması beklenen kömür madenciliği ve termik santral işçiliği gibi mesleklerde çalışanların yeni sektörleri için yeni beceriler geliştirilmesine odaklanıyor ve yeni becerilerin kazandırılması için beceri testleri ve meslek eğitimlerine vurgu yapıyor.¹⁹ Görüşmeciler, sendikalar, özel kurslar, meslek içi eğitimler, kimi zaman da örgün eğitim ile kazandıkları becerilerin kömürden çıkış sürecinde onlara katkısı olduğuna dikkat çekiyor. İster usta çırak ilişkisiyle “alaydan”, ister meslek içi ya da örgün eğitim yollarıyla olsun, bu beceri ve uzmanlıkların önemli bir bölümünün madencilerin ifadesiyle yeni bir şeyler öğrenmeye en açık olunan yaşlarda edinildiğine, uzmanlaşmanın uzun zamana yayıldığına, çoğu beceriyi (tünelcilik, kaynakçılık, elektrikçilik vb.) madencilikte tecrübe edebildiklerine ve bu becerilerin madencilik dışındaki sektörlerde de güncel bir karşılığının olduğuna vurgu yapmak gerekir.

Kömürden çıkışın ve mesleki dönüşümün neden olabileceği işsizlik sorununun bir an önce çözülmek istenmesi, bölgesel ve kültürel koşulların gözden kaçırılması ve istihdamda niceliksel olana odaklanması gibi riskleri de içinde barındırabilir. Dolayısıyla yeni beceri kazandırma ve beceri dönüşümü süreçleri kişilerin yaşları, zaman ayırabilmeleleri gibi durumları gözardı edilmeden, ekonomik, kültürel ve sosyal yönlerden bölgenin hazırlığı, bölgesel ve ulusal kalkınma plan ve programları ile bir arada düşünülmelidir.

İŞ VE SEKTÖREL DEĞERLENDİRME

Görüşmecilerin sektör deneyimleri farklılaşsa da iş (emek) ve çalışma koşulları (sosyal haklara erişim, ücretler, çalışma saatleri vb.) gibi durumlar ortaklaşabiliyor. Bu nedenle

madencilerin iş yapma, ücretler, çalışma saatleri gibi iş ve çalışma koşullarına yönelik genel değerlendirmeleri “Yeni işin olumlu özellikleri”, “Yeni işin olumsuz özellikleri”, sektörlere dair kategorik değerlendirmeleri ise “Sektör bazında tespitler” başlıkları altında incelenmiştir.

Yeni işin olumlu özellikleri

Madencilik sonrası iş deneyimlerinde aynı sektörün farklı alt iş gruplarında ya da tamamen farklı sektörlerde çalışsalar da görüşmecilerin değerlendirmelerinden yeni başladıkları işleri olumlu kılan ortak özellikleri belirlemek mümkündür.

a. Daha az beden gücü gerektirmesi:

Madencilik mesleği genel olarak beden gücüne dayalı, ağır çalışma koşullarının hâkim olduğu meslek kollarından biridir. Beden gücü talebinin yoğunluğunu işletilen ocakların teknolojik altyapısı belirler. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında görüşmeciler Ermenek’teki kömür madenciliğinin tamamen beden gücüne dayalı, geleneksel madencilik yöntemleriyle yapıldığını ifade etmişlerdir.

Görüşmeciler madencilik sonrası ağır, beden gücüne dayalı işkollarından kaçınabildilerse, yeni işlerini madencilikle karşılaştırdıklarında daha rahat buluyorlar. Görüşmecilerin mevcut işlerine yönelik değerlendirmeleri, “beden gücüne dayalı işlerin” güç talebine yönelik bir hiyerarşiyi de içinde barındırdığını gösteriyor. Bu nedenle madencilığe göre daha rahat olarak nitelendirilen yeni işlerin, bu beden gücü hiyerarşisinde daha az beden gücüne dayanan işler olduğunu vurgulamak gerekir.

Valla bir madenci daha çok yorulur, yıpranır. Kürek atar, kürek sallar, ağırlık götürür, şunu götürür. Benim orada mesela kullandığım malzemeler, yola böyle kıvrım verebilmek için makineler vardı orada, manuel makineler vardı, onu mesela buradan ta öbür uca, 300-400 metre ötedeki galeriye götürürdüm omzumda. Buram (omuzum) parçalanırdı mesela.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

Ben bu işe madenin yanında iş demiyorum hocam.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 43

b. İşçi sağlığı ve iş güvenliği riskinin daha düşük olması:

Görüşmeciler, yeraltı madenciliği ile diğer işkolları arasında işçi sağlığı ve iş güvenliği riski bakımından kıyaslanamayacak farklar olduğuna dikkat çekiyorlar. Her ne kadar işçi sağlığı ve iş güvenliği riskinin yüksek olduğu yeraltı madenciliğini “zamanla yerin altının yerin üstüyle aynı olduğu bir dünya” olarak ifade etseler de, artık onlar için yeraltı madenciliğine kıyasla işçi sağlığı ve iş güvenliği riskinin *belki biraz* daha düşük olduğu yeryüzündeler. Görüşmecilerin yeni işlerinin, işyeri tehlike sınıflarına göre değerlendirildiğinde, “çok tehlikeli” sınıfında olan inşaat sektörü haricinde “tehlikeli” iş sınıfına girdiği görülüyor. Çok tehlikeli iş kategorisinde olan madencilik ile karşılaştırıldığında görüşmecilerin genel olarak yaptıkları işlerin tehlike kategorisinde iyileşme olduğu söylenebilir.²⁰

Görüşmelerde bu farkın madenci ailelerine de yansıdığını gördük. Madenci eşleri, eşlerinin yeni işlerini işçi sağlığı ve iş güvenliği bakımından “geceleri huzurla uyumak”, “sürekli tedirgin hissetmemek”, “telefon sesinden artık korkmamak” gibi ifadelerle anlatıyorlar.

Madenci eşi olmak ne demek? Her gün canını mezara koymak gibi bir şey. Bir keresinde eşimin arkadaşı eşimin fotoğrafını atmış bana bir yabancı numaradan. “Allahım diyorum “Bu kim ki?” diyorum. Tanıyamadım eşimi ya. Halbuki eşimmiş yani. Yerin kaç katı altında, çalıştılar, çalıştılar. Derin bir uyku uyumazsın, biliyor musun? Bu işin de zorlukları var, ama Allaha şükür, artık daha rahat başımızı yastığa koyabiliyoruz.

—Eş, Ankara, 36

c. Tek vardiyalı düzende çalışmak:

Yeraltı madenciliği üç vardiya sistemi ile 24 saat üretim yapılan bir sektördür. Madenci ailesinin hayatı da bu vardiya sistemine göre şekillenir. Görüşmeciler yeni sektörlerindeki tek vardiya sisteminde çalışmayı yerüstündeki iş hayatına ayak uydurmak ve yaşamın normalleşmesi olarak yorumluyor, yeni işlerini bu gözle de değerlendiriyor.

Gece 12 oldu muydu gece vardiyasına gidecek ya. Telefonun alarmı öttü, kırıyordu mesela, yatıyordu bazen “Azıcık yatayım” diye. “Hâlâ” diyor, “kış geldi miydi, o alarm

sanki ocağa gidecekmışim gibi içime bir korku salıyor” diyor. Burada da bir süre tek vardiyalı iş bulamadığı için boşta kaldı.

—Eş, Ankara, 36

Bu işe geldim. 12/12 çalışıyorlarmış. Gece vardiyası, gündüz vardiyası. O da işime gelmedi. “Ben” dedim “yıllarca madende de aynı vardiya, istemiyorum artık”. Sonra (başka iş) buldum, orada işe başladım.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 43

Yeni işin olumsuz özellikleri

a. Madencilik kaynaklı sağlık sorunları üzerine beden gücüne dayalı işlerine devam etme

Görüşmeciler için madencilikten tanışık oldukları ve iş bulmanın görece kolay olduğu beden gücüne dayalı işlerde çalışmak, çoğu zaman madencilik kaynaklı kalıcı sağlık sorunları ve mental yorgunluk nedeniyle zordur. Beden gücüne dayalı yeni işlerini “onları yine madenci” kılan işler olarak ifade ediyorlar. Bu anlamda görüşmeciler için madencilik bir bakıma beden gücüne dayalı yeni işleriyle devam da ediyor. Madencilikte karşılaştıkları toza bağlı solunum yollarını etkileyen ve/veya ağır yük kaldırmalarını gerektiren çalışma koşullarının yeni işlerinde de sürdüğüne işaret ediyorlar.

Madende çalışmış olmanın burada hiçbir avantajını görmedim. Bizi yine madenci yaptı. Sekiz saat boyunca elimdeki o yükü havalandırmak zorundayım. İş Kanunu’na göre normalde 30 kilodan fazla kaldırtmamaları lazım, ama bize veriyorlar. Yapar-sın, yapmazsın... Dokuz yıldır aynı, 50 kilo çuvalı kaldır at, kaldır at. Şimdi yapıyorum ama hep yapamam, ilerleyen zamanda sakatlık çıkar. Değiştirecem.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Eğilerek çalıştığın için bel çok zorlanıyor. Ağır iş. Mecbur burada çalışıyoruz, çıksam buradan yine aynı işleri yapacağım. Kiradayız, evimizi almak istiyoruz. Zaten maddenden çıkmışsın, gelmişsin, yıllarca yıpranmışsın, değil mi?

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 47

Madencilikle aynı işi yapıyordum. Hemen hemen aynıydı. Biri kömür tozu, biri demir

tozu. Maske kullanıyorsun da nereye kadar. Mersin sıcak bir yer zaten. Makinelerin sıcağı da var, demirin sıcağı var. Terliyorsun, tutamıyorsun, bunalıyorsun artık. Mecbur çıkarıp atıyorsun.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 32

Toza dayanamadım, taşlama tozuna. Maskemiz vardı, ama bademciklerim bir anda şişmeye başlıyordu. Dedim, “Ben yıllardan beri toz yuttum, artık vücudum istemiyor demek ki”. Dedim, “Hadi Ermenek’te olsan tamam, katlandın ocağa da. Buraya imkânın çok olsun diye gelmedin mi? Burada artık toz yutma”. Temmuzdu herhalde, vardım patronun yanına, “Abi” dedim “ben müsaade isteyeyim.”

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 48

b. Beden gücüne dayalı iş döngüsünü kıramama

Görüşmeciler beden gücüne dayalı olmayan işlere yönelik eğitim, beceri ve uzmanlıklarının yeterli olmamasını; bu sektörlerde yaşla performans kaybı olacağı, iş öğretmenin zor olacağı gibi nedenlerle, belli bir yaşın üstündeki kişilerle çalışmak istenmemesinden kaynaklı girebilecekleri işlerin kısıtlı olmasını; işe alım süreçlerinden sorumlu kişilerin madencilere “beden gücü işçisi” olarak bakma eğilimini beden gücüne dayalı iş döngüsünü kıramamalarının nedenleri olarak gösteriyorlar.

Hani derler ya öğrenmenin yaşı yoktur diye. Ben bunu kendimde fark ettim. Öğrenmenin yaşı yok gerçekten. Mesela şu anda benim çalıştığım fabrikada, dışarıdan gelen işçi asgari ücretle çalışıyor, ben 30 bin liraya çalışıyorum, aradaki farka bak, ama nasıl oldu, patronum öğrenmeme izin verdi. “Bunun eğitimi yok, bir şeyi yok, ne uğraşacağım bununla?” diyebilirdi. “Madenden gelen madene gitsin” diyebilirdi.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 46

Eşim diye demiyorum, elinden her iş gelir ve çok çalışkandır. Ama yine yaş engeli diye bir şey var. Daha rahat işler buldu, ama 40 yaş üstü istemiyordu bazı fabrikalar.

—Eş, Ankara, 45

Burada şimdi çalışan olmayınca... şimdi baksan herkes eleman arıyor. Düşün şimdi dökümcülerde, amcamın yanında 65 yaşında adam çalışıyor, dökümde, ama iyi iş, rahat iş yani, ona da sen giremezsin. “Bir fabrikaya girelim” dedik, daha kapıdan “Hop

yaşın kaç?” Kaçsa kaç, yaparız ki geldik!

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 43

c. Asgari ücret ya da hemen üzerindeki düşük ücretler

Görüşmeciler madenden sonraki sektörlerinde genel olarak asgari ücret ya da hemen üzerinde maaş alabildiklerini ifade ediyorlar. Çift asgari ücretle çalıştıkları yeraltı madenciliğine kıyasla yeni sektörleri ücretler bakımından oldukça yetersiz. Bu durum ülkenin yüksek enflasyonlu ekonomi döneminden geçmesi ve büyük kentlerde yaşam maliyetinin yüksek olması ile bir araya geldiğinde madencilerin madencilğe geri dönmeyi değerlendirmelerine yol açıyor.

(Yeni işte) Asgari ücret alıyordum. Ben bir dönem sonra işi bırakmak isteyince bana dediler ki, “Sana zam yapalım, gitme.” Ne kadar zam yapabilirsin bana? Ben zaten çift asgari ücret alırım gidip madende çalışsam. Madeni geçebilecek misin?

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 24

Madenler kapandı. Gittim Konya Şehir Hastanesi’ne güvenlik görevlisi olarak. Madenden kalk, tut güvenlik görevlisi ol. İlk başta dediler ki bize, “Hastane yeni açılacak, asgari ücretle başlarsınız.” Ya ben diyorum kendime, “Sen zaten asgari ücretle çalışmamışsın şimdiye kadar, Konya gibi bir yerde nasıl geçineceksin asgari ücretle?” O dönem hep dedim “Oğlum dön madene.”

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 32

d. Uzun çalışma saatleri

Görüşmecilere göre yeraltındaki altı-sekiz saatlik çalışma saatlerine kıyasla yerüstündeki on saatlik çalışma saatleri çoğu zaman işe gidip gelme süresiyle birlikte on bir-on iki saati buluyor. Görüşmeciler uzun çalışma saatleri nedeniyle ağır işte çalışmanın yorgunluğunu atamadıklarını, sosyalleşmeye ve kendilerine zaman ayıramadıklarını ve çoğu zaman aldıkları asgari ücreti telafi edecek ek işlere vakit bulamadıklarını ifade ediyor.

Madende olsa, şu an şu gün madende olsam ben, sekiz saat veya altı saat çalışıyorlar. Ben de o şekilde çalışırdım. Orada benim bağım bahçem var, kendime ait tarlalarım var, kirazla ilgilenebilirdim. Ek gelir olurdu. Ama ben burdayım şu anda. Hiçbir şeyle

uğraşamıyorum. Şu anda işten çıktım geldim. Ne yapabilirim? Evime gidip istirahati mi yaparım, başka bir şey yapamam.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 46

Şöyle söyleyeyim, saat 8’de vardiyada işim oluyor, normalde bizim 6’da çıkmamız lazım. Ama mesai bindiriyorlar. 8’de diğer vardiya geliyor, değişiyorsun, bir saat de yol gidiyorsun, Mersin Merkez’e gidebilmek için. E saat oldu 9. Dışarı mı çıkayım, eve gelip duş mu alayım, yemek mi yiyeyim? Yorucu iş, zaten yorulmuşum.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 24

e. Emeklilik yaşının yüksek olması

Düzenli gelire erken yaşta erişmenin yolu olarak görülen “erken emeklilik” beden gücüne dayalı ağır işlerde çalışmayı, yüksek işçi sağlığı ve iş güvenliği riskini üstlenmeyi gerektiriyor. Yerüstünün beden gücüne dayalı işlerinde, neredeyse aynı yükü taşımalarına rağmen, madenciler için emeklilik hiçbir zaman ulaşamayacaklarını düşündükleri bir hakttır. Bu durum, maruz kalınan hak ihlalleri ile bir araya geldiğinde madencilerin madencilğe geri dönmeyi değerlendirmelerine yol açıyor.

Ne zaman emekli olacağım? Ben de bilmiyorum (gülüyor). Ölünce olabilir.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Denizli’de bir ocak duymuştu, maden ocağı. Ben de dedim ki “Git”. Hesapladım, yedi sene sonra emekli olacaktı. Buradan (sanayi) emekli olunabilecek gibi değil. Ankara’nın bir maden ocağı varmış, oraya bir gitti, orada almadılar. Burada Nallıhan civarında bir maden ocağı var. Orada Ermenek’ten çok insan var. Onlarla filan görüştüler, ama olmadı. Artık buralarda çok torpil gerekiyormuş. “Ocağa girmek için torpil mi gerekiyormuş?” dedim. “Torpil gerekiyormuş” dedi, “geçti artık” dedi. Keşke olsaydı ama.

—Eş, Ankara, 47

f. Hak ihlalleri

Görüşmeciler “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında özel sektör madencilğinde hak ihlallerinin yoğun olduğuna dikkat çekmiştir. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten

Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasında görüşmeciler, madencilik dışındaki yeni sektörlerinin de hak ihlalleri bakımından farklı olmadığını belirtiyorlar. Fazla mesai haklarının ödenmemesi, prim alamamak, yasal olarak tanımlanmış ücretli izin haklarının verilmemesi, iş güvencesinin olmaması ve sendikalı olamama madencilerin yeni sektörlerine ilişkin vurguladıkları hak ihlalleridir.

Görüşmecilerin büyük bölümü küçük ve orta ölçekli, kurumsallaşmaları düşük işletmelerde çalışıyorlar. Bu görüşmecilerin bir bölümü kurumsallaşmanın düşük olduğu yeni sektörlerinde maruz kaldıkları hak ihlalleri karşısında yine özel sektöre ait olan, ancak kurumsallıkları ile öne çıkan madencilik şirketlerinde madencilğe dönmeyi denediklerini ifade ediyorlar.

Müdürü... “Ayrılacağım, vardım dilekçeyi verdim”, dedim. “Müdürüm ben on beş gün izin kullanayım, zaten bir haftadır izindegim, üç hafta iznim var”. Dedi “Ben sana on beş gün sonra iş sözü veremem”. Ben sana ömrümü verdim. Beş buçuk sene ya. Ben madende çalışmadım o derece, inan olun. Bakın pürüz, kablo kanalındaki, milim, kablo kabul etmiyorlardı. Uğraşa uğraşa uğraşa... yani oraya verdiğim emeği hiçbir yere vermedim. Sırf yurt dışı bir tane parti... bir tanesinde bozuk çıksın komple partiyi iptal ediyorlar. Bu derece titiz. “Ben sana on beş gün sonra iş sözü veremem” dedi. “Siz bilirsiniz” dedim o zaman ben de. “İş istemiyorum” dedim. Çünkü zaten yerüstü çalışma düzenini öğrendim. Bir de dedim “Kendimce bir de meslek öğrendim. Yaparım” dedim, sonra olmadı tabii ki de, yaşa takıldık, fabrikalar istemediler, olmadı.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 43

İki-üç tane fabrikada var sendika. Bizim fabrikada yok. Ama ben (...)’e üyeyim, üye oldum. Öğrenseler çıkarırlar. İş ortamı daha kolaylaşacak, örgütlü olunca maaşlarımız veya bizi savunan birileri olacak. O amaçla sendikaya şey yaptık.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Hastaneye başladım, güvenlik görevlisiyim. Zaten bilmediğim bir iş, yavaş yavaş öğreniyorsun. 230 kişiyiz ilk hastaneye birlikte başlayan, ama bakıyorum, yılı dolmasına yaklaşanlar en ufak şeyden gönderiliyorlar. Tazminat birikmesin, yıllık izin ödenmesin. Bende de öyle yaptılar. Bir gün akşam oldu. Normalde sırayla, kısa kısa uyuyoruz mesela gece vardiyasında, dört kişiyiz zaten aynı yerde. Hiç kimse bir şey söylemiyor, seslenmiyor. Benim on bir ay doldu. Dinlenme sırası bana geldi, dedim “Ben uyumaya

gideceğim.” Müdür gece baskın yaptı, “Sen ne uyuyorsun?” Dedim “Hep uyuyorum, sen de uyuduğumu biliyorsun.” Üste itaatsizlikten çıkışımı verdi. “Dava açacağımı size” dedim, dava açtım. Sekiz brüt maaş, işe iadeye hak kazandım. Dört brüt maaş ödediler. “Gel, işe geri dön” dediler. Bir daha ayağımı basmadım. Muğla’ya madene gittim. Orada maaş, izinler tamam. Zaten adam çalıştıracak madenci arıyor.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 32

Üç maaş almadığımız yerde de çalıştık. Öyle yerler çıktı, ama ben durmadım. Baktım düzeni iyi değil, bıraktım geldim. Maaşlarını geç ödüyorlar, bir kısmını elden veriyorlar, tamamını bankaya yatırtmıyorlar, izinleri yok. Bana üç ayda, beş ayda evine gideceksin diyor. Ben “Durmam” dedim.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 54

g. Uyum ve beceri kazanma süreçleri zaman gerektiriyor, ekip çalışması düşük, rekabet yüksek

“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında madenciler kuşaklar boyunca bölgelerinde yapılan madencilik mesleğini “içine doğdukları meslek” olarak tanımlamıştır. Henüz ocakta çalışmaya başlamadan madencilğe ilişkin birçok bilgiyi yakın çevrelerinden edindiklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilere göre yeraltında çalışmaya uyum sağlamak çok zor olsa da, çalışırken yakın çevreleri koruyup kolladığı, ekip çalışması güçlü olduğu için nispeten kolaylaşan bir süreçtir.

Görüşmeciler “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması görüşmelerinde maden sonrasındaki yeni işlerinin ilk dönemlerinde, iş yapış biçimine hâkim olsunlar olmasınlar, uyum ve öğrenme süreçlerinde zorlandıklarına dikkat çekiyorlar. Görüşmecilerin yaşı ilerledikçe uyum, geribildirim alma ve öğrenmeye yönelik zorluklar daha çok işaret ediliyor.

Madende sonuçta, ne bileyim benim atıyorum yirmi yıllık tecrübem var, bu işi öğrenmişim. Kim gelip bana o saatten sonra madende neyi nasıl yapacağımı söyleyebilir? Siz de yeni başlamışsınız, bilmiyorsunuz. Elbette emir almak zorunda kalacaksınız. Almadan olmuyor ki! Şu nasıl kesilir, şu nasıl bükülür? Fırça da yiyorsun, bilmiyorsun. Tabii o zamanlar da işte “Niye geldim? Gelme miydim?” Çok gidip geldiğin oluyor.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 46

Şimdi gelen 25 yaşında adama “Git sanayide çalış” diyemezsin. Geç bir yaş. Çekirdekten yetişecek, yani çekirdek derken, işi öğrenirken ustan sana her şeyi der, sıkıntı yapmazsın. Delikanlı adama kızabilir mi? Zor. Alınır, gücüne gider. Yaş ilerledikçe zor.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Yeraltı madenciliği sürecin her aşamasında ekip olarak dayanışmayı, birlikte hareket etmeyi ve aynı zor şartlar altında birbirini gözetmeyi beraberinde getirir. Görüşmeciler yeni sektörlerini madencilikle kıyasladıklarında en çok çalışma arkadaşları ile ekip hâlinde üretim yaptıkları “çalışma ortamını” özlediklerini vurguluyor. Görüşmeciler girdikleri yeni sektörlerini “bireysel” ve “rekabetçiliği yüksek” olarak tanımlıyor; iş yükünün ağır olduğu çalışma ortamında en çok dayanışmaya ihtiyaç duyduklarını ifade ediyor. Göç ile geldikleri bu yeni yaşam alanının ve sektörün hemşerilik, meslektaşçılık gibi yeni çıkar/dayanışma ağlarında kendilerine yer bulamadıklarını vurguluyorlar.

En çok çalışma ortamımı özliyorum ya. Yardımlaşmayı. Un çuvalını kaldırırken bana kimse yardım etmiyor. Arkadaş olsa, iyi ve şey olsa gelir, yardım etmeye çalışır. Ben de ona yardım ederim. Böyle bir düzenimiz bile yok.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 36

Adamın (ustabaşının) burada hemşerisi var. Bana “Sen geç paketlemede çalış” der mi, demez.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 48

İlk başta her şeyi tamamen göstermediler. Sadece dediler ki, “Şunu yap, proje orada.” Ben ilk girdiğimde yaklaşık bir hafta-on gün gerçek anlamda işçi arkadaşlarımla baya bir sıkıntı çektim. Kimse yanaşmıyor... Sanki ben ölüymüşüm gibi beni görmezden geliyor, işi göstermiyor. Öğrenmeyeyim de onun yerini almayayım.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 34

Sektör bazında tespitler

Görüşmecilerin madencilik sonrası çalıştıkları sektörlerle ilişkin algı ve tutumlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

a. Sanayi sektörü:

SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi'nin hazırladığı “Adil Dönüşüm ve Bölgesel İstihdam: Türkiye İçin Politika Seçenekleri” raporu Türkiye geneli için net sıfır ekonomiye geçiş sürecinde dönüşüme uğrayacak kömür ve linyit madenciliği ile demir madenciliği, demir-döküm, çelik döküm ve alüminyum sektörlerini içeren ana metal sanayi sektöründe halihazırda istihdam edilenlerin beceri ve eğitim profillerinin bütün sektörler içinde en çok imalat sanayi çalışanlarının profiline benzediğine vurgu yapıyor.²¹

Görüşmeciler ve aileleri “Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler” araştırmasında kömürden çıkış sürecinde iş yapış biçiminin benzerliği, sınırları çizilmiş çalışma saatleri, düzenli gelir gibi özellikleri nedeniyle madencilğe alternatif olarak sanayi sektörünü, özellikle de “imalat sanayi”yi işaret etmiştir.²²

“Adil Geçiş İçin Ermenek'ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması kapsamında, kömürden plansız çıkış sürecinde Ermenekli kaç madencinin madencilikten sanayi sektörüne geçtiğini istatistiksel olarak söylemek zordur, ancak hem madencilik sektöründen farklı sektörlere geçmek isteyen görüşmecilerin arzu ve çabaları hem halihazırda sektör değiştirmiş olanların yeni işleri dikkate alındığında, madencilik sonrasında sanayi sektörünün daha çok tercih edildiğini söylemek mümkündür.

Görüşmeciler özellikle kömürden plansız çıkış sürecinde düzenli maaş alamadıkları maden sektörü ile sanayi sektörünü kıyasladıklarında, yeni sektörlerinde maaşlarını düzenli alabildiklerini ifade ediyorlar. Maaş konusunda hak ihlaline maruz kalmadıklarını belirtse de mesleki yükselme, ücretli izin ve fazla mesai hakkının verilmemesi gibi hak ihlallerini sıklıkla vurguluyorlar.

Maden gibi değil burası. Belki buradakilerin hayat şartlarını bildikleri için böyle davranıyorlar. Bilmiyorum, bana denk gelmedi, maaşı sallayana denk gelmedim.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

İş kazası geçirdim, elimi prese sıkıştırdım, iki ay alçıda gezdi elim, yani çalışmadım. Maaş yattı, baktım olması gerekenden çok az. Gittim “İki ay yoktun”. Ben bu eli kendim için mi böyle yaptım?

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 24

İlk maaş bordromu aldım, maaş bordrosunda yazıyor fazla mesai saati yoktur diye, resmi tatil mesaisi yoktur diye. Oysa resmi tatilimiz vardı yılbaşında, fazla mesaim vardı, var ama yok yani, anla artık.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 48

İzin istiyorum, aylarca izin almamışım, hakkım var, ama karnından konuşuyor. “Git” diyor, ama yüz bir karış, öyle diyor.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ankara, 45

Görüşmeciler sanayi sektörünün “uzmanlık” geliştirilebilen, bir işverene bağlı olmadan bireysel olarak da yapılabilen ve madenden daha fazla kazanç elde etmenin mümkün olduğu bir sektör olduğuna dikkat çekiyor. Çocuklarını gelecekte kamu/hizmet sektöründen sonra en çok sanayi sektöründe geçerliliği olan bir dalda uzman olarak görmeyi arzuluyorlar. Böylece çocuklarının serbest piyasadaki işlerde düşük ücret sıkıntısı çekmeyeceklerini, sektörde aranan, talep edilen kişiler olacaklarını ya da kendi işletmelerini kurabileceklerini düşünüyorlar.

Bir araba tamircisinin yanında mesleği var. Nasıl? Adam arabayı tamir etmeyi öğreniyor, nereye gitse artık o işi yapar. Kendi yapma imkânı da var. Fabrikada çalışırken böyle bir şey yok. Niye yok? Çıkarsalar, vasıfsızsın yani, bir şey bilmiyorsun. Fabrikada sen çıkarsan başkası var. Yani benim yaptığım sanki hammallıkmiş gibi. Kötülediğimden değil. Nasıl diyim, işim bittiği an, örnek veriyorum, 30-35’ten sonra güle güle diyebilir. Niye? Artık eskisi gibi atik olamayacağım o makinenin arkasında. Bir meslek öğrenmek isterdim. Ne bileyim, bir araba tamircisi olur, elektrik olur, bir şeyin mesleğini öğrenmek isterdim. Meslek çok önemliymiş onu öğrendim.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

İyi kaynakçı çok iyi para kazanır. 60-70 binden aşağı almaz. Bak mesela CNC operatörü.²³ Türkiye’de CNC işi daha yeni yeni çıktı. Arkadaşım, sadece CNC ayarlamak için programlarını öğrenmiş çocuk, yirmi tane mi, yirmi üç tane mi CNC’ye bakıyor, 90 bin lira maaş alıyor. Sanayide fırsat çok anlayacağın.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 44

Valla bu kaynakçılık alanı ölmeyen bir meslek. Konya’nın her yerinde iş bulur. Her sanayisinde, her fabrikasında iş bulur. Hele bir de eğitimini aldıysan mükemmel olur.

Mesela ben kaynaktan iyi kazanırım, ama teknik resmim zayıf. O da iyi olsa proje de geliştiririm. Sırtım yere gelmez, işveren de ona göre paramı verir. Çocuğum önce okusun isterim, ama herkes okuyacak diye bir şey yok. Olmuyorsa buralarda benim işimde uzman olsun.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 32

Ben gençlere hep şunu söylerim, çocuğum için de aynısını istiyorum yeminle. Oku, okumayacaksan git usta ol. Kendi işini yapabileceğin bir işe atıl. Kaynak ustası ol, otomobilde usta ol. Böyle bizim gibi yevmiyeye falan hayat bitmez yani.

—Sanayi sektörü, beden gücüne dayalı iş, Konya, 47

b. İnşaat sektörü:

İnşaat sektöründen görüşme yaptığımız görüşmecilerin tamamı ulusal düzeyde faaliyet gösteren şirketlerin yol ve tünel projelerinde çalışan madencilerdir. Görüşmecilere göre yol ve tünel inşaatları, madencilerin madencilik alanındaki beceri ve uzmanlıklarını sürdürebilecekleri bir çalışma ortamı sunuyor. Üstelik bu sektör, yalnızca sahadaki deneyimlerini değerlendirme açısından değil, aynı zamanda bu alanda tanınan erken emeklilik hakkı sayesinde de madenciler için cazip bir seçenek hâline geliyor.

Tünelde de erken emeklilik olayı var ya, bize o cazip geldi.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 33

Görüşmeciler bu alanda ağır koşullarda, beden gücüne dayalı işlerde çalışabildikleri gibi, madende çalışırken elde ettikleri sertifikalı uzmanlıklardan yararlanarak beden gücü talebinin daha az olduğu ara yöneticilik gibi pozisyonlara da erişebildiklerini ifade ediyor.

Patlayıcı sertifikam ile madende yıllarca yöneticilik yaptım. Burada da yöneticilik yapıyorum, bu yüzden birçok avantajım var. Nasıl bir avantajım var? Örnek veriyorum, şirketin cep telefonunu kullanıyorum. Şirketin aracını kullanıyorum. İşyerinde ayrı yatahanem var, kendime ait. Maaşım çalışan işçilere göre yüksek. Ne bileyim, çalıştığım ortam içerisinde mevki sahibi olduğum için insanlar sana karşı biraz daha saygılı duruyorlar.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 52

Yol ve tünel inşaatlarında kurumsal işletmelerde çalışan görüşmeciler, kurumsallığın sağladığı işçi sağlığı ve iş güvenliğinden ve sosyal haklardan memnun olduklarını belirtmektedir. Ancak her zaman kurumsal bir işletmede çalışma fırsatı bulmak kolay değildir. Yol ve tünel inşaatlarının proje bazlı, dönemsel çalışmalar olması nedeniyle bu alanda iş güvencesinin düşük olması; projelerin genellikle erişimin zor olduğu bölgelerde olması nedeniyle ailelerinden uzakta ve genellikle şantiyelerde yaşamak zorunda kalmaları madenciler için sektörün olumsuz özellikleridir.

Orası maden, burası uzay. Arasındaki farkı siz düşünün. Burada, altımızda araç var. Kimse nereye gittin demez. Özel iş güvenliği var. İSG (İş Sağlığı ve Güvenliği) var. O yüzden, mesela, herhangi bir sahaya girerken bile emniyetini almadan giremezsin. Patlatma yapacağımızda mesela, yabancı hiç kimse giremez. Sağlıkımız, mescidimiz, oyun oynamak için alanlarımız, spor alanları, bilardo, tenis olsun, futbol... Mesela haftada iki sefer, bazen üç sefer halı sahaya maça gideriz. Bunu şirket sağlar. İçeceğimiz, her şeyimiz gelir. Tatlımız, içeceğimiz. Ben buraya geldiğimde, bu işletmeyi gördüğümde, hep madende çalıştım ya, bura diyorum, bizim için yirmi yıldızlı bir otel. Ben onu gördüm. Burada, elin (Ermenekli olmayan birinin) işinde ben karnımın doyduğunu gördüm.
—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı iş, Mersin, 43

Tek olumsuz yanı bizim için, işte projen bitince işin de bitmesi oldu. O ekonomik krizde 7 bin lira maaş alıyordum. Asgari ücret o zaman bin liraydı. Bir gün hatta bankadan aradılar, “9 milyar hesabına tanımlanmış kredi var, hesabına geçsin mi?” diye. “Yatırın” dedim. 9 milyar ne olacak ki, iki taksitte öderiz. Tam yatağa yattım, tak telefon, “Bir muhasebeye gel.” Bi gittim, “Şantiyeyi kapatıyoruz.” Bütün şantiye kapandı, herkes çıkış aldı. Amir, memur, kimse kalmadı. Buraya (Ermenek’e) geldim. Kamuya falan işe girebilirdim, ama dokuz ay direndim. İşyeri açılırsa geri döneyim diye. Çünkü devlet memurluğundan çok çok cazip.

—İnşaat sektörü, beden gücüne dayalı işi, Ermenek, 33

c. Hizmet sektörü:

Hizmet sektörü, taşımacılık sektöründen turizme, muhasebecilik hizmetlerine kadar çok geniş bir alanı ifade etmektedir. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması görüşmecileri de bu geniş kapsamlı sektörün turizm, muhasebe, kamu işçiliği, apartman görevliliği gibi farklı alanlarında çalışmaktadır.

Görüşmeciler için hizmet sektörü, yeterli uzmanlık ve deneyimden yoksun oldukları durumlarda, tıpkı sanayi sektöründe olduğu gibi, daha çok “beden gücü” ile çalışabildikleri bir sektördür. Görüşmeciler, madencilerin genellikle Ermenek’in Antalya ve Mersin gibi büyük turizm bölgelerine yakın olması nedeniyle otellerde, ayrıca geçmişten gelen yaygın bir deneyim olan büyük kentlerdeki konut sitelerinde apartman görevlisi olarak çalıştıklarını ifade ediyor.

İlk önce Alanya tarafına otellere gittim. Otelin yemekhanesinin yüklerini taşıyordum, temizlik yapıyordum. Sezonluk çalışırsın otellerde daha çok, kış aylarında da budağa gidersin, öyle desteklersin. Alanya tarafına giden çok oldu otellere bizim orada. Bu işleri yapıyorlar. Ne olacaktı ki?

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı iş, Karaman, 48

İzmir Ayrancı’ya git, Ermenek kadar Ermenekli vardır. Belediye başkanı bile çıkardı. Çoğu apartmanlarda çalışır.

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 32

Görüşmeciler, hizmet sektöründe beden gücüne dayalı olmayan işleri sosyal statüsü daha yüksek, prestijli ve fiziksel olarak kendilerini beden gücü gerektiren işler kadar yıpratmayan işler olarak tanımlıyorlar.

Madencilikle birlikte üç tane iş denedim. Bu (muhasibecilik), dördüncü işim, istediğim iş buymuş. Bana göreymiş. Bir kere saygı duyuluyor. Eski çalıştığım fabrikaya gittim (vana sektörü) oradaki patronun bile bana bakışı değişmiş. Bana diyor ki şimdi, “İdari binada boşluk olursa seni çağırayım.”

—Hizmet sektörü, beden gücüne dayalı olmayan iş, Konya, 24

Emeklilik maaşının geçinmek için tek başına yeterli olmadığını düşünen, madencilik yüksek can güvenliği riskini almak istemeyen bütün görüşmeciler (özellikle genç madenciler) hem çocukları hem de Ermenekli genç kuşaklar için madencilik dışında, beden gücüne dayalı olmayan hizmet sektöründe iş bulmanın yollarını arıyor ve/veya hayalini kuruyor. Ne var ki görüşmecilere göre bu alanlarda istihdam imkânı bulabilmek kimi zaman sıkı ilişkiler, kimi zaman da gerekli eğitimi alabilecek finansal destek ve zaman gerektiriyor.

d. Tarım sektörü:

Adil geçiş için istihdam tartışmaları kırsalla bağı kopmamış, tarım pratiklerine devam eden maden bölgelerindeki istihdam sorununda tarımı bir çözüm formülü olarak ele alır. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında madenciliğin yanı sıra tarımsal pratikleri de sürdüren görüşmecilerden tarım sektörü hakkındaki değerlendirmelerini dinlemiştik. “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırmasında madencilik sonrasında tarım pratiklerine ağırlık veren görüşmeciler ile tarım sektörünü yeniden ele almak istedik.

Dağlık bir coğrafyası olan Ermenek’te tarım ancak parçalı düzlüklerde yapılır. Öyle ki Mevlana Kalkınma Ajansı raporuna göre ilçede traktör neredeyse yoktur.²⁴ Toprak “patpat” adı verilen küçük çapa motorlarıyla sürülür. İlçede tarımsal üretimde kiraz, elma ve ceviz gibi meyveler ile buğday, susam başta olmak üzere tahıl öne çıkarken hayvansal üretimde keçi başta olmak üzere küçükbaş hayvancılık ve arıcılık dikkat çeker. Tarımsal üretim ve tarımsal ürünlerin pazarlanması bireysel olarak yürütüldüğü gibi meyve ve süt kooperatifleri, küçük ve orta ölçekli gıda işletmeleri ve ulusal çapta pazarda kendine yer bulan gıda üretim tesisi üzerinden olur.

Görüşmeciler her ne kadar kuşaklardır devam eden madencilik mesleğinin bir parçası olsalar da tarımsal üretimden de kopmamışlardır. Bu nedenle Ermenekli bir madencinin günlük yaşamının maden ocağı ve bahçe ve/veya hayvanları arasında bölündüğü söylenebilir. Dolayısıyla adil geçiş tartışmalarında kömürden sonra tarımsal üretime işaret etmek bölge için yeni bir sektöre geçiş deneyimini değil, halihazırda üretimde var oldukları bir sektörü ifade ediyor.

Görüşmecilere göre tarım alanlarının sınırlı olması, sulu tarım için gereken sulama altyapısının eşit şekilde gelişmemesi, konum itibarıyla bölgenin büyük pazarlara uzaklığı Ermenek’in tarımsal üretiminin en önemli bölgesel kısıtlarıdır.

Bölgesel kısıtların yanı sıra tarım sektörünün kendine has zorlukları ve sınırlılıklarına da değinen görüşmecilere göre, Ermenek’ten bağımsız olarak tarımsal üretim doğası gereği, sınırları çizilmemiş, düzensiz çalışma saatleri ve sezonluk gelir imkânı nedeniyle modern yaşam pratiklerinden uzaktır.

On sekiz yıl çalıştım madenlerde. Ben şu anda yine burada (tarımda) çalışmaktansa madende çalışmayı tercih ederim. Yaptığın işin saati belli, alacağın ücret belli, onu da geçtim, yapacağın iş belli.

—Tarım sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 45

Görüşmeciler ulusal tarım politikalarının da Ermenek'te tarımı olumsuz etkilediğini ifade ediyorlar. Görüşmecilere göre girdi maliyetlerinin yüksek olması, üreticiyle pazar arasındaki araçlar nedeniyle ürünlerin piyasa değerinin çok altında satılması ve fiyat istikrarının olmaması sebebiyle tarımsal üretimin düzenli ve yeterli gelir sağlama bakımından kısıtlılıkları vardır.

Devletten emekli olunca aldığım tazminatı sığıra yatırdım. Enflasyon çoştukça çoştı. Et düştü, saman pahalılaştı, yem pahalılaştı. Sığır kendini kurtarmaz oldu. O zaman 6 milyona aldığım inekleri bir sene sonra 2 milyona sattım. Şimdi dönüp hayvancılık yapar mıyım? Benim en büyük pişmanlığım, daha o zaman Karaman'a gitmemek (göç etmemek) oldu. Orada organize sanayide çalışanlar rahatlıkla kazanırken, ben "Bu sene meyve verecek mi?", "Sütün fiyatı kaçtan olacak?" diyerek kendimi bitirdim. Beni kat ve kat geçti Karaman'a gidenler.

—Tarım sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 40

Görüşmeciler Ermenek'in bölgesel kısıtları, tarım sektörünün kendine has zorlukları ve ulusal tarım politikalarını bir arada değerlendirdiklerinde tarımı kömür ekonomisine alternatif olarak görmediklerini ifade ediyor.

Bütün bunlara rağmen görüşmecilerin bir bölümüne göre, tarımsal üretim ulusal politikalarla desteklendiğinde, kooperatifleşme yaygınlaşabildiğinde ve kendi ifadeleriyle "gübrelemeden ilaçlamaya her aşamasında bilinçli bir şekilde yapıldığında", tek başına kömüre alternatif olamasa da tarımsal üretimin bölgedeki yeri güçlenebilir.

Beş-altı senedir yapıyorum ya, geçen yıla kadar gübre, tohum, ilaç parasını ancak aldım yani. Sera işini bilmiyordum. Geçen yıla kadar ürettiğim ilaç, gübre, işçilik, onlara denk geliyordu, para kazanamıyordum. Deneye deneye artık öğrendim. Geçen yıl ilk defa bu işten para kazandım. Örneğin domatesi yapıyoruz, ekiyoruz ya, onun bir sürü özelliği var yani. Şimdi ilk suyunda ne vereceksin, köklendirici olarak ne vereceksin, ilaç olarak ne atacaksın, kaç günde atacaksın, kaç günde sulayacaksın? Onu

her gün gözlemleyeceksin, tecrübe edineceksin, öyle para harcayacaksın. Uzman olarak yapacaksın. Ama benim maddi durumum iyiye, aynı şekilde, tarlam da varsa kurarım. Beş yıldır yapıyorum, ama geçen yıla kadar ya fide parası, ilaç parası, gübre parası ancak çıkardı diyorum. Herkes bunu bekleyemez.

—Tarım sektörü, beden gücüne dayalı iş, Ermenek, 46

Güneyyurt Maden Şehitleri
Anıtı (Ağustos 2023).
Fotoğraf: Duygu Dağ

BÖLÜM 4

Sonuç ve Öneriler

“Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler: Kömürden Sonra Emek” araştırması adil geçişte tamamen ortadan kalkması ya da dönüşmesi öngörülen karbon yoğun sektörlerdeki işçilerin istihdamına ilişkin tartişmalara Karaman’ın Ermenek ilçesinde yaşanan kömürden plansız çıkış deneyimi ve değerlendirmeleri üzerinden bölgesel ve ulusal ölçekte bir yaklaşımla katkı sunar. Çalışma, kömür işçilerinin ve ailelerinin kömürden plansız çıkış dönemindeki (2014-2024) iş arayışı, iş ve sektör tercihleri, g  deneyimleri ve adil geçiş tartişmalarının keşişiminde yer alır. Araştırma,  zellikle Ermenek ve benzer madencilik geçmişi olan coğrafyalar için, eksiklikleri ve sorunlarıyla geçiş süreçlerinin zorluklarını anlamak ve bu deneyimlerden ders çıkarmak açısından önemli bir örnek teşkil ediyor. Bununla birlikte ulusal düzeydeki tartişmalara katkı sunacak tarafları bulunuyor.

Araştırmanın sonuçları adil geçiş tartişmaları ile bir arada değerlendirilerek genellendiğinde aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Kömürden çıkışta sendikal temsiliyetin olmaması işçilerin ve ailelerin çıkış planlamalarında temsil edilememesine, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin çıkış planlamalarına yansıtılmamasına neden oluyor. Kömür işçileri kömür sonrası hayatlarına artan kırılğanlık, derinleşen eşişsizlikler ve hak ihlalleri ile devam ediyorlar.

Kömürden ıkış ve adil geçiş tartişmalarının en önemli aktörlerinden biri kömür sektörü çalışanlarıdır. Ancak Ermenek’te madencilerin sendikal örgütlülük hakkının olamaması madencilerin ve ailelerinin kömürden plansız çıkış sürecinde temsil edilememelerine, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin anlık çözüm çabalarında bile karşılık bulamamasına neden oluyor.

Ermenekli madenciler çıkış sürecine, planlı bir çıkışta olabilecek devletin her türlü regülasyonundan ve süreç içinde kendilerine adil geçiş sürecinde tanınabilecek “erken emekli edilme”, “adil geçiş fonundan yararlanma”, “istihdam desteği sunulması gibi” haklardan mahrum kalarak girmişlerdir. Çıkışın neden olduğu finansal borç yükü, yeni iş için g  etmenin ekonomik maliyeti ve psikolojik bedeli madencilerin omuzlarına yüklenmiştir.

2. Plansız çıkışta, çıkışın olumsuz etkilerine karşı savunmasız kalan Ermenekli madenciler yeni işlerinde piyasa şartlarına, kendi ekonomik durumlarının gücüne ve sosyal ağlarının kapasitelerine mahk m oluyorlar.

Ermenek'teki madenci aileleri yeni iş için ancak gerekli ekonomik gücü kendilerinde gördüklerinde göç edebilirken, göç edecekleri kentleri ve yeni sektörlerini hemşerilik, aile ve meslektaşlık hukuku üzerine kurdukları ağlar yoluyla belirleyebiliyorlar. Bu nedenle ağlarının gücü ölçüsünde yeni hayatlarını kurmaları kolaylaşıyor ya da yeni sektörlerinde kendilerine iş bulabiliyorlar. Görüşmecilerin sendikal temsiliyet ve hak ihlalleriyle ilgili sorunları yeni sektörlerinde de devam ediyor.

3. Görüşmeciler madencilik mesleğinden kopuşta mesleğin olumsuz özellikleri ve erken emeklilik hakkını kazanmayı bir arada değerlendiriyor. Erken emeklilik hakkını kazanmadan mesleği bırakmak istemiyorlar. Ancak emekli madenciler de madencilikten kopsalar bile çalışmaya devam ediyorlar.

Türkiye'nin durgun ve yüksek enflasyonlu ekonomi ortamında, düzenli ve tam ücrete erişmeden yüksek risk altında çalışan görüşmecilerin madencilikten kopuşunu, düzenli gelir imkânı sağlayan "emeklilik hakkı"nı elde etme isteği yavaşlatıyor. Görüşmeciler "erken emeklilik" hakkını kazanmadan madencilik mesleğinden kopmak istemiyor.

Emeklilik hakkını kazanan madenciler ise geçim yükü ve düşük emekli maaşları nedeniyle madende olmasa bile çalışmaya devam ediyorlar. Bu durum, madencilik'in beden gücüne dayalı ağır bir iş olması nedeniyle çalışırken sağlıklarını kaybeden madencileri erken emekli ederek korumayı hedefleyen "erken emeklilik"e dair yasal düzenlemelerin, bugün bu koruma işlevini yeteri kadar yerine getiremediğini ortaya koyuyor. Bu nedenle adil geçiş politikaları en temel düzeyde "erken emeklilik" hakkının korunduğu ve ülkenin ekonomik koşullarının gözetilerek güçlendirildiği düzenlemeleri içermelidir.

4. Kömürden plansız çıkış Ermenek'teki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştiriyor. Madencilikten kopuş sonrasında kentin kömür sonrası ekonomiye hazırlanmamış olması ve toplumsal eşitsizlikler Ermenek'ten kopuşu da hızlandırıyor.

Kömür madencilik'i Ermenek'te aktif olduğu süre boyunca temel ekonomik sektör olmuştur. Bölgede istihdam sağlayacak tarım, turizm, sanayi gibi diğer sektörlerin gelişimi ise ikincil, hatta kimi zaman üçüncül planda kalmıştır. Diğer

sektörlerin bölgede gelişmemiş olması, plansız çıkışta görüşmeciler için Ermenek'e tutunmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte göçte etkili olan tek süreç çalışma alanlarının kısıtlı olması değildir. Görüşmeciler kömür sektöründe istihdam edildikleri süre boyunca Ermenek'te eğitim, sağlık, sosyal hayat gibi toplumsal refaha ilişkin eşitsizlikleri ilçe dışından aldıkları hizmetlerle telafi etmeye çalışmışlardır. Kömür ekonomisinin gücünü yitirmesi görüşmeciler için günlük hayatı belirleyen bu eşitsizlikleri daha da görünür kılar. Eğitim ve sağlık gibi hayati buldukları sosyal hizmetlerin Ermenek'te zayıf olması, göç sürecini hızlandıran, bazen de tek başına göç nedeni olabilen etkenler olmuştur.

5. Kömür ekonomisinin bölgesel baskınlığı azaldığında Ermenek'te kadınların kayıtlı ekonomiye geçişi hızlanıyor. Ancak kadınların kayıtlı ekonomideki varlığı ailelerin Ermenek'te kalmaları için yeterli olmuyor.

Madencilik madencinin ocak dışındaki günlük hayatının organizasyonunu da etkiler. Madencinin beslenme ihtiyacı ve vardiya düzeni hane içi toplumsal rolleri yeniden üretir.²⁵ Bu nedenle madencilğin güçlü olduğu bölgesel ekonomilerde hane içi kadın emeği kayıtdışı ekonominin bir parçası olurken, kadınların kayıtlı ekonomiye katılımı düşüktür.

Ermenek'te de kömür ekonomisinin gücünün zayıflamasının kadın istihdamına yönelik tartışmaları hızlandırdığı görülür. Ocakların kapanmasını izleyen dönemde hayata geçen fabrika ve küçük ölçekli tekstil atölyeleri ile kadınlar kayıtlı ekonominin bir parçası olabilmeye başlamışlardır, ancak kadınların bu alanlardaki geliri madencilğin çift asgari ücretine kıyasla düşük kalmıştır. Sonuç olarak bölgede tek asgari ücret ya da kimi zaman asgari ücretten de düşük emek gücü üzerine kurulu kadın istihdamı, kömürden plansız çıkışta göçü yavaşlatır, ancak madenci ailelerini Ermenek'te tutmaya yetmez.

6. Kömürden çıkışta kayıtlı ekonomiye geçmek isteyen kadınlar kreş, servis gibi hizmetlerin eksikliği nedeniyle çalışmaya devam edemiyor.

Görüşmeciler Ermenek'te ve göç ettikleri kentlerde kayıtlı ekonomiye çeşitli sektörlerde çalışarak katılmayı dileseler de kreş, servis gibi sosyal hizmetlerin zayıflığı kadınların aktif olarak çalışabilmelerinin önünde engel oluyor. Göç eden

görüşmeciler Ermenek'teki dayanışma ağlarından koştukları için kreş gibi bakım hizmetlerinin eksikliğini daha güçlü hissediyor. Hanenin bakım yükü nedeniyle kadınların kayıtlı ekonomideki çalışma süreci aksıyor.

7. Kömürden plansız çıkışta yeni iş bulmak isteyen görüşmecilerin genel eğilimi, sektör fark etmeksizin, madencilikten tanışık oldukları işlere yönelmek oluyor. Ancak ilerleyen yaş, sağlık sorunları gibi nedenlerle bu işlerde çalışmaya devam etmek zorlaşıyor.

Görüşmeciler beden gücü ve hız gerektiren işleri madencilikten tanışık oldukları işler olarak tanımlıyor ve iş ararken bu alana genel bir eğilim gösteriyor. Bununla birlikte iş piyasasının da madencileri “beden gücü işçisi” olarak görmeleri nedeniyle kendilerine daha kolay yer bulabiliyorlar. Ancak beden gücüne dayalı işlerde çalışmak görüşmecilerin geride bırakmayı en çok istedikleri çalışma biçimiyken zamanla kırılması zor bir döngüye dönüşüyor. Emekli, görece yaş almış madenciler nefes darlığı, şiddetli eklem ve omurga ağrıları gibi sağlık sorunları çekiyor; bu sağlık sorunlarına rağmen yeni işinde tutunmak için büyük çaba gösteriyor.

8. Yeni işlerine dair bilgi ve deneyimi olmayan görüşmeciler işlerini öğrenmekte ve uyum sağlamakta zorluk çekiyorlar.

Madenciler, kendi ifadeleriyle, yaşlarının ilerlemiş olması, çekirdekten yetişmemiş olmaları (meslekle erken yaşta tanışmamaları), eğitim almamış olmaları ve rekabetin yüksek olduğu sektörlerde diğer işçilerin deneyim paylaşımı yapmaktan kaçınması gibi sebeplerle yeni işlerine uyum sağlamakta ve işi öğrenmekte zorluk çekiyor.

9. Madencilerin çıraklık veya meslek lisesi deneyimleri (imalat sanayi, kaynakçılık, elektrik-elektronik işleri vb.) ya da madencilik sırasında elde ettikleri sertifikalı uzmanlıklar (patlayıcı uzmanlığı, vinç operatörlüğü, kaynakçılık vb.) sektör değiştiren değer kazanıyor.

Mesleki uzmanlık arttıkça görece yüksek maaşlı ve kurumsal işletmelerde istihdam edilmelerinin önü açılıyor. Bu durum aslında madencilerin homojen tek bir kategoriden oluşmadığını da gösteriyor.

10. Olanak yaratabilen görüşmeciler yeni beceriler (bilgisayar yazılımı, muhasebe uygulamaları ve üst düzey beceri gerektiren montaj işlemleri vb.) edinerek daha az beden gücüne dayalı ya da beden gücüne dayalı olmayan işlerde çalışma imkânına ulaşabiliyorlar.

Madencilerin yeni beceriler edinerek kendilerine daha az beden gücüne dayalı ya da beden gücüne dayalı olmayan işlerde yeni bir kariyer yapabilme imkânı çeşitli önkoşullara bağlıdır. Bu önkoşulları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Yeni bir kariyer inşa edebilen bu madenciler en az lise mezunu, ekonomik durumu iyi, genç (35 yaş altı), genellikle bakım verme sorumluluğu olmayan ya da az olan, yeni bir beceri edinebilmek için gereken zamanı ve işsiz kalma riskini alabilme imkânı olan madencilerdir.
- Göç ettikleri kentler onlara yeni beceriler edinebilecekleri sektörlerle ilişkin sosyal hizmet ve olanaklar sunar. Mesleki eğitim olanakları bu hizmetlerden biridir.
- Göç edilen kentler, sundukları sosyal hizmetlerin yanında edinilen yeni becerileri hayata geçirebilecekleri sektörleri de olan kentlerdir. Böylece madenciler sadece yeni beceriler edinmez, aynı zamanda bu becerileri kullanarak kendi geçimlerini sağlayabilecekleri sektör ve piyasa koşullarına da ulaşabilirler.
- Seçilen yeni sektörler hem bölgesel hem de ulusal kalkınma politikaları ile desteklenen ve Türkiye'nin her noktasında iş bulabilecekleri sektörlerden oluşmaktadır.

11. Görüşmeciler, beden gücüne dayalı işlerin en alt kademesinde istihdam edemedikleri sürece yeni sektörlerini madencilikten daha az riskli ve daha rahat buluyorlar.

12. Görüşmeciler sanayi sektörünü düzenli çalışma saatleri, düzenli gelir ve iş yapış biçimi olarak madencilığe en yakın sektör olarak değerlendiriyor. Bununla birlikte yasalarla madencilere madencilikte tanınmış çalışma süreleri, ücretler ve emeklilik hakkı ile kıyaslandığında sanayi sektörü madencilik kadar avantajlı bir sektör olmuyor.

Görüşmeciler yeraltı kömür madencilerine tanınan çift asgari ücret, erken emeklilik gibi hakların madencilğin beden gücüne dayalı ağır ve çalışırken sağlıklarını kaybetmelerine neden olan bir iş olması nedeniyle ekonomik olarak korunmalarını sağlayan haklar olarak kendilerine verildiğini ifade ediyor. Ermenek'te yaptığımız iki araştırma da mevcut Türkiye koşullarında ek işlerle (tarımsal üretim, boyacılık, tesisatçılık, inşaat vb.) desteklenmesi gerekse de çift asgari ücretin madencilğe olan aidiyeti güçlendirdiğini göstermektedir. Görüşmeciler için kömür dışındaki sektörlerdeki ücretlerin, özellikle çalışmayı tercih ettikleri sanayi sektöründeki ücretlerin, çift asgari ücret düzeyine erişememesi görüşmecilerin madencilğe dönüş hayalini canlandırıyor.

Ermekli madenciler yeni sektörlerinin gelirini tıpkı madencilikte yaptıkları gibi ek işlerde çalışarak artırmayı isteseler de, bu sektörlerin madencilğe kıyasla çok daha uzun olan çalışma saatlerinde bunu yapmaları mümkün olmuyor. Düşük ücretle çalıştıkları bu sektörde yaşadıkları gelir kaybını ek işlerde çalışarak gideremiyorlar.

13. Madencilik, yol ve tünel inşaatı dışındaki işlerin erken emeklilik hakkı tanınaması görüşmecileri erken emeklilik hakkı için madencilğe dönmeye yönlendiriyor.

Emeklilik maaşı görüşmeciler için madencilik sonrasında yeniden çalışmak zorunda kalsalar bile ek gelir imkânı sağlıyor. Madencilik, yol ve tünel inşaatı dışındaki sektörlerin erken emeklilik hakkı tanımaması görüşmecileri ekonomik zorluk çektiklerinde madene dönmeye yönlendiriyor.

14. Görüşmeciler yeni sektörlerinde de sendikalaşmama, izin haklarının kullanılmaması, iş güvencesinin olmaması gibi hak ihlallerini sıklıkla deneyimliyor.

15. Görüşmeciler madencilikle ilgili olarak en çok dayanışma ve arkadaşlık ilişkilerini özliyor. Madencilikten sonraki yeni sektörlerini rekabetin ve bireysel çalışmanın yüksek olduğu sektörler olarak tanımlıyorlar. Çoğunlukla memleketlerinden uzak oldukları yeni sektörlerinde kendilerini yalnız hissediyorlar.

16. Mesleği emekli olmadan bırakan görüşmeciler yasalarla erken emekli olma hakkının tanındığı yol ve tünel inşaatı işlerinde çalışmayı tercih ediyor. Bununla birlikte

bu sektörde işler kısa dönemli ve genellikle madencilerin ailelerinden ayrı kalmasını gerektiriyor.

17. Görüşmeciler kendileri ve çocukları için en çok beden gücüne dayalı olmayan işleri, kamu ve hizmet sektörlerini istiyor. Ne var ki bu işler eğitim, bu eğitim güçlü finansal destek ve zamanın yanı sıra sıkı ilişkiler, başka bir ifade ile torpil gerektiriyor.

18. Görüşmeciler kömürden sonra istihdamda tarım sektörünü geçimin sağlandığı temel ekonomik sektör olarak görmüyor.

Ermenekli madenciler ulusal politikalarla tarımsal üretimin cazip bir sektör kılınmaması (istikrarsız fiyat politikaları, çiftçi desteklerinin düzensiz ve yetersiz olması vb.), Ermenek'in tarımsal üretimde altyapı eksiklerinin olması ve tarımsal üretimin düzensiz çalışma saatleri ve dönemsel gelir ile modern bir çalışma alanı olmaması nedenleriyle tarımı madencilige alternatif görmüyor.

Kömürden çıkış süreci her ne kadar bölgesel özellikler etrafında şekilleniyor olsa da ne bölgelerin toplumsal refahı ne de madencilerin tercih ve eğilimleri ulusal ekonomi, sosyal ve politik gündemlerden ayrıdır. Adil geçiş sürecinde atılacak her adımın bu gündemlerin gölgesinde ilerleyeceği unutulmamalıdır. Adil geçiş ulusal politikaları dönüştürme ve eşitsizlikleri de gidermeye yönelik girişimlere kılavuzluk edebilir. Araştırma sonuçlarına dayanarak aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Geçiş sürecinin planlanması, bölgesel ve sektörel bakış açılarını aşan daha geniş bir perspektif gerektirmektedir ve ulusal politikalar, bölgesel planlama ile kalkınma ajandası arasında güçlü bir uyum sağlanmasını zorunlu kılar. Dolayısıyla adil geçişin başarısı, ölçekler arası öğrenme ve karşılıklı etkileşime dayalı, çok düzeyli uyum ve işbirliğinin sağlanmasına bağlıdır.

Kömür bölgeleri adil geçiş sürecinde bölgenin kendine has ekonomik, sosyolojik ve kültürel yapısını göz önünde bulunduran kısa-uzun vadeli bölgesel geçiş ve kalkınma planlarına, katılımcı, şeffaf tartışma alanlarına ve karar mekanizmalarına ihtiyaç duyar. Bununla birlikte geçiş sürecinin inşası her ne kadar bölgesel düzeyde olsa bile geniş ölçekte ulusal politika ve uygulamalardan bağımsız değildir. Ermenek örneği bizlere ulusal düzeyde toplumsal eşitsizlikler, düşük

refah seviyesi, hemen hemen her sektörde deneyimlenen hak ihlalleri, demokratik hakların kullanılması, örgütlenme ve temsil edilmeye yönelik kısıtlılıklar, ucuz emek gücü üzerine kurulu ulusal ekonomi politikaları devam ettiği sürece adil geçiş için “en iyi bölgesel planlama” yapılsa bile bu planlamanın başarılı olamayacağını gösteriyor.

2. Adil geçişin temel öznelereinden biri kömür sektöründe çalışan işçiler olsa bile Türkiye’de adil geçiş daha ziyade özel sektörün konuştuğu bir gündem olarak kendine yer bulabiliyor. Nitekim “Adil Geçiş İçin Ermenek’ten Dersler” araştırmasında kömürden çıkış gündemi kömür işçilerinin ifadelerinde yer bulamazken ulusal düzeyde yatırım yapan özel sektör yatırımcısının üzerinde konuştuğu bir konu olmuştur. Kömür işçilerinin işçi örgütleri ile adil geçiş süreci hakkında bilgi edilemediği, süreçte temsil edilemediği bir adil geçiş tamamen özel sektörün yararlanacağı bir şekilde kurgulanma riskini içinde barındırıyor. Ne yazık ki adil geçiş tartışmalarının Türkiye’de işçilerin sendikal haklardan ve temsiliyetten en uzak oldukları dönemde gerçekleştiği bir gerçektir.²⁶ Bu nedenle adil geçiş stratejileri maden işçilerinin maksimum düzeyde temsil edilebileceği temsil yapılarını içermeli ve en önemlisi devlet sendikal temsiliyet ve örgütlülüğü mutlaka teşvik etmelidir.

3. Adil geçiş azami düzeyde madencilerin yasalarla elde ettikleri sosyal hakların korunmasını (erken emeklilik hakkı, ücretler vb.) ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Kamu, ülkenin mevcut ekonomik durumu başta olmak üzere kömürden çıkış, yeniden istihdam ve çalışma hayatı boyunca maruz kalınabilecek ihlallere ve mağduriyetlere karşı düzenli izleme ve değerlendirmelerle sürdürülebilir, aktif, bölgeye ve topluluğun ihtiyacına göre şekillenebilir politikalar yürütmeli ve çözümler üretmelidir.

4. Adil geçişte kömürden sonra yeniden istihdamı sağlamayacak madenciler için “erken emekli” etme formülünün —madenciler için önemini kabul ederek— mevcut ekonomik koşullarda sürdürülebilir bir çözüm olmaktan uzak olduğu söylenebilir. Maden işçilerinin yaş ve sağlık durumu gibi özellikleri dikkate alınarak, yeniden istihdam katılması öngörülme madenciler için, ülkenin her türlü ekonomik koşulunda refah içinde yaşamalarını sağlayacak bir emeklilik sistemi planlanmalıdır. Bu sistem, yaşanabilir düzeyde bir emeklilik maaşı ve ek sosyal destek paketleriyle güçlendirilmelidir.

5. Adil geçiş politikalarında yerinde istihdam çözümleri geliştirilmeli, bu çözümler sektörel gelişmişlik açısından bölgesel ve ulusal eşitsizlikleri gözetmeli, bölgesel kalkınmada sektörel çeşitliliğin sağlanmasını öncelemelidir.

6. Tek bir sektörün teşvik edildiği ve desteklendiği ekonomi modelleri, bağımlı ekonomiler oluşturmakta ve yerel topluluğun ekonomik değışiklikler ve dalgalanmalar karşısında kırılganlığını artırmaktadır. Adil geçiş süreci, bölgenin farklı sektörlerle ilişkin potansiyellerini yerel ekonomiye yansıtmayı hedefleyen çoklu ekonomi modellerini hedeflemelidir.

7. Adil geçiş tartışmaları madencilerin bir bölümü için yeniden istihdam edilmede mesleki eğitimleri ve yeni beceri geliştirme çalışmalarını içerir. Ancak kömürden çıkış ve mesleki dönüşüm süreçlerinin neden olabileceği istihdam baskısı, bölgesel ve kültürel koşulların gözden kaçırılması veya istihdamda yalnızca niceliksel hedeflere odaklanılması gibi riskleri beraberinde getirebilir. Bu tür yaklaşımlar, beceri kazandırma çalışmalarını etkisizleştirebilir. Bu nedenle yeni becerilerin kazandırılması ve beceri dönüşümü süreçlerinin, bölgenin ekonomik, kültürel ve sosyal koşulları ile uyumu gözetilerek, yaş, zaman, bölgesel ve ulusal kalkınma plan ve programları çerçevesinde ele alınması gerektiği unutulmamalıdır.

8. Adil geçişte istihdam stratejileri, madencileri yeniden beden gücüne dayalı işlere yönlendirmek yerine, daha nitelikli ve sürdürülebilir istihdam biçimlerine odaklanacak şekilde tasarlanmalıdır.

9. Yeniden beceri kazandırma süreçleri boyunca oluşabilecek üretim kayıplarının yükü madencilere yansıtılmamalıdır. Bu süreçte, madenci aileleri adil ücretlerin yanı sıra sosyal destek paketleriyle de güvence altına alınmalıdır.

10. Adil geçiş sürecinde dönüşüme uğraması beklenen ve/veya madencilerin yeniden istihdamına katkısı olacak sektörlerdeki işletmelerin işçi sağlığı ve iş güvenliği, işçi hakları gibi konularda kurumsallaşmaları teşvik edilmelidir.

11. Adil geçiş süreçleri, kömür bölgesinin ekonomik dönüşümünü sağlamanın yanı sıra eğitim, sağlık, toplumsal cinsiyet ve sosyal hizmetler gibi alanlarda var

olan eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikaları da merkezine alacak şekilde planlanmalıdır. Adil geçişin temelinde yer alan ve eşitsizliklerin azaltılmasında bir başlangıç noktası olarak görülen “kimsenin arkada kalmaması” mottosu, istihdam politikalarının sosyal politikalarla (kreş hizmetleri, yaşlı ve engelli bakım desteği, kaliteli eğitime ve sağlık hizmetlerine erişim gibi) birlikte uygulanmasıyla hayata geçirilebilir.

12. Adil geçişin en iyi planladığı durumda bile nüfusun bir bölümü kömür bölgesinden göç etmek isteyecektir. Adil geçiş planlamaları göç yönetimini de içermelidir.

13. Geleneksel kömür madenciliğinin yapıldığı bölgelerde kömürden çıkış kadınların kayıtlı ekonomiye katılmasını hızlandırma potansiyeli taşıyor. Bu süreçte, geçiş stratejileri toplumsal cinsiyet rollerine dayalı kalıplara göre değil, sektörlerin güncel ihtiyaçlarını dikkate alan, yenilikçi meslek alanlarında kadınların istihdamını teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır. Eğitim stratejileri, sektör olanakları ve sosyal hizmetlere erişim imkânları birlikte ele alınmalı, kadınlar bu dönüşümde aktif rol almaları sağlanacak biçimde adil geçiş stratejilerine dahil edilmelidir.

14. Madencilerin ilişki ağları ve bu ağlardaki kanaat önderleri, kömürden çıkış ve adil bir enerji geçişi iletişiminin geniş alanlara yayılabilmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Sonnotlar

1- “Net sıfır emisyon, insan faaliyetleri ile atmosfere saldıığımız sera gazının, insan faaliyetleri ile tuttuğumuz ya da yakaladığımız sera gazı miktarına denk gelmesidir. Ancak net sıfır emisyon kavramının arkasındaki itici güç, iklim değişikliği nedeniyle mevcut ve potansiyel ekonomik kayıpları azaltmak veya önlemekten çok yeni bir ekonomik düzenin kurulması düşüncesidir. Çevresel, sosyal ve ekonomik bakış açısının yeniden değerlendirilmesi nedeniyle, net sıfır hedefi olan ülkelerin köklü yapısal değişiklikler yapması gerekir.” Bir Buçuk Derece. (t.y.). *Net sıfır emisyon ne demek?*, birbucukderece.com/net-sifir-emisyon-ne-demek (Erişim tarihi: 09.12.2024).

2- International Labour Organization. (2021). *Adil geçiş için gerekli koşulların uluslararası düzeyde desteklenmesi*, ilo.org/tr/media/83081/download (Erişim Tarihi: 12.12.2024).

3- Güler, C. ve Demirkaya, S. (2024). *Sendikalar ve adil geçiş: Mevcut durum, potansiyel ve kısıtlar*, disk.org.tr/wp-content/uploads/2024/02/Sendikalar-ve-Adil-Gecis-Full-Rapor-08.02.2024.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2024).

4- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı, dünya çapındaki ülkelerden temsilcilerin iklim değişikliğine yönelik çabaları tartışmak ve koordine etmek üzere bir araya geldiği yıllık toplantıdır. United Nations. (t.y.). *Conference of the Parties (COP)*, unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop (Erişim Tarihi: 12.12.2024).

5- *European Green Deal* ifadesi Türkçeye Yeşil Yeni Düzen, Avrupa Yeşil Düzeni gibi farklı şekillerde çevrilmiştir. Metni Türkçeye kazandıran Yeşil Düşünce Derneği çeviri ekibinin tercih ettiği Avrupa Yeşil Mutabakatı ifadesini kullanmayı uygun

bulduk. Yeşil Düşünce Derneği. (2020). *Avrupa yeşil mutabakatı*, yesildusunce.org/wp-content/uploads/2021/06/yesilavrupamutabakati.pdf (Erişim Tarihi: 13.12.2024).

6- Mekanda Adalet Derneği. (2024, Kasım). *Adil geçiş için Ermenek'ten dersler*. [Saha araştırması raporu].

7- Bu hak 04.04.2015'te 4857 sayılı İş Kanunu'nun 63. Maddesi'nde yapılan değişiklikle günlük yedi buçuk saat olarak düzenlenmiştir.

8- Ermenek dışında çalışma alanında güven arayışı, raporun ilerleyen bölümlerinde (bkz. s. 31) değinileceği üzere Ermenekli madencilerin, Ermenek dışında hemşerilerinin yoğun olduğu sektörlerde çalışmayı tercih etmelerinde de etkili olmuştur.

9- World Bank. (2022, 1 Kasım). *A Polish coal town reimagines its future*, worldbank.org/en/news/immersive-story/2022/11/02/a-polish-coal-town-reimagines-its-future (Erişim Tarihi: 10.12.2024).

10- Eşitsizlik Bülteni. (t.y.). *Bültenler*, esitsizlikbulteni.com/k/bultenler/; Candaş, A. ve Yılmaz, V. (2012, Şubat). *Türkiye'de eşitsizlikler*, Friedrich Ebert Stiftung, library.fes.de/pdf-files/bueros/tuerkei/12240.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2024).

11- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası araştırması*, sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari (Erişim Tarihi: 27.10.2024).

12- A.g.y.

13- Kalaycıoğlu, S. ve Kezman, Ç. (2014). *Tunçbilek Kömür İşletmelerinde özelleştirmenin madencilik işçilik ve Tunçbilek üzerine etkileri*. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources. s. 9, dergipark.org.tr/download/article-file/235154 (Erişim Tarihi: 10.12.2024).

14- A.g.y.

- 15- Mekanda Adalet Derneği. (2024, Kasım). *A.g.y.* s. 22, 24, 79.
- 16- Hançer, E. (2018). Ermenek'ten göç: İzmir - Ayrancılar örneği. (Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar) *Ermenek araştırmaları I* içinde. Palet Yayınları. s. 609, academia.edu/65804906/Ermenek_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1_I_Arkeoloji_Sanat_Tarihi_Tarih_Prof_Dr_Edit%C3%B6r_H%C3%BCseyin_Mu%C5%9Fmal_vd (Erişim Tarihi: 08.09.2024).
- 17- Mekanda Adalet Derneği. (2024, Kasım). *A.g.y.* s. 67-69.
- 18- *A.g.y.* s. 58-59.
- 19- Christiansen, L., Honorati, M. ve Wrona, S. (2022). *Towards a just coal transition labor market challenges and people's perspectives from Wielkopolska*. World Bank, openknowledge.worldbank.org/entities/publication/5ef52165-3994-5cf0-bbcc-6f39cd6311a5/full (Erişim Tarihi: 27.10.2024).
- 20- İşyeri tehlike sınıfları listesi için bkz. mevzuat.gov.tr/mevzuatmetinyonetmelik/9.5.16909-Ek.xls (Erişim Tarihi: 27.10.2024).
- 21- Özenç, B. ve Aşık, G. (2024). *Adil dönüşüm ve bölgesel istihdam: Türkiye için politika seçenekleri*. SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi, shura.org.tr/wp-content/uploads/2024/07/SHURA-EDM-Adil-Donusum-ve-Bolgesel-Istihdam-Turkiye-Icin-Politika-Secenekleri-27.06.2024.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2024).
- 22- Mekanda Adalet Derneği. (2024, Kasım). *A.g.y.* s.73-74.
- 23- CNC Operatörü, Bilgisayarlı Sayısal Kontrol (CNC) takım tezgâhlarını kullanarak metal, plastik veya diğer malzemeleri işleyen, şekillendiren ve kesen nitelikli kişidir. Bu tezgâhlar bilgisayar programları aracılığıyla kontrol edilir, çeşitli imalat süreçlerinde kullanılır. CNC operatörünün temel görevi, bu programları yüklemek, makineleri ayarlamak, işleme sürecini başlatmak ve kesme işlemlerini denetlemektir. Bkz. İŞKUR MTFS. (2014, 1 Eylül). *CNC Tezgah operatörü mesleğini tanıyalım*, youtube.com/watch?v=xzf_PNzaH0o (Erişim Tarihi: 08.07.2024).
- 24- Mevlana Kalkınma Ajansı. (2019). *Ermenek ilçe raporu*, mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/ermenek-ilce-raporu.pdf (Erişim tarihi: 11.12.2024).
- 25- Kalaycıoğlu, S. ve Kezman, Ç. (2014). *A.g.y.*
- 26- CAN Europe'un gerçekleştirdiği çalışma, Türkiye'de madencilik sektöründe çalışan işçi sayısının artmasına rağmen sendikacılık oranlarının düştüğünü ortaya koyuyor. 2003-2009 yılları arasında çalışanların ortalama yüzde 67'si sendikalara üye iken 2013-2020 yılları arasında işçi sayısı artmasına rağmen sendikacılık ortalaması yüzde 19'a gerilemiştir. Bkz. Acar, S. ve Kızılkaya, S. (2021, Haziran). *Türkiye'de kömüre dayalı istihdamın ve ekonominin analizi*. Climate Action Network (CAN) Europe, caneurope.org/content/uploads/2021/06/Kömure-Dayalı-Istihdam-ve-Ekonomi-CAN-Europe.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2024).

